EUROPEAN CENTRE FOR MINORITY ISSUES KOSOVO

Nastavni plan i program o ženskim pravima

(za studente)

Financirano odstrane

UNITED NATIONS TRUST FUND TO END VIOLENCE AGAINST WOMEN

Working Towards a Stable Multi-Ethnic Kosovo

Doprineli
Autor: Natyra Avdiu
Autori koji su doprineli: Lura Pollozhani, Nora Huseionovic, Jana Popadic
Prevodioci: Nenad Djordjevic
Lektori: Marija Krstic

ECMI Kosovo ecmikosova.org

ECMI Kosovo je vodeća nevladina organizacija koja se bavi pitanjima manjina na Kosovu sa sveobuhvatnim ciljem da razvije inkluzivne, reprezentativne i na zajednice osetljive institucije koje podržavaju stabilno multi-etničko Kosovo.

ECMI Kosovo ECMI Kosovo pruža doprinos razvijanju, jačanju i sprovođenju relevatnog seta zakona, pomaže institucionalizaciju upravnih organa povezanih sa zajednicama, i povećava kapacitete aktera civilnog društva i vlasti kako bi ostvarili međusobnu saradnju na konstruktivan i održiv način.

Ul. Majke Tereze br. 41, stan 29,
10000 Prishtinë/Priština, Kosovo,
Tel. +381 (0) 38 224 473

Ul. Čika Jovina br. 3, stan 1,
38220 Mitrovica/Severna Mitrovica, Kosovo,
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Autorska prava
© Evropski centar za pitanja manjina (ECMI) Kosovo, ovde uneti datum. Sva prava zaštićena. Nijedan deo ovog izdanja se ne sme reprodukovati, sačuvati u sistemu za pretraživanje ili preneti u bilo kom obliku ili bilo kojim putem – elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na neki drugi način - bez prethodnog odobrenja ECMI-ja Kosovo.

SADRŽAJ

1 UVOD U LJUDSKA PRAVA 5

Građanska i politička prava: 8

Društvena, ekonomska i kulturna prava: 9

Solidarna prava: 10

2 LJUDSKA PRAVA ŽENA 12

Priče o ženama: 13

Istraživanje: pravo glasa za žene: kada i gde? 15

3 RODNA RAVNOPRAVNOST 21

Uvod u rodnu ravnopravnost 21

Rodna ravnopravnost na Kosovu: 22

Rodna Jednakost u akciji: situacija na terenu 25

Zašto je rodna neravnopravnost toliko ukorenjena / šta nam istorija govori? 31

Žene dobitnice Nobelove nagrade za književnost u periodu 1901 – 2013 36

Dobitnice Nobelove nagrade za književnost: *37*

Laureatkinje Nobelove nagrade u drugim oblastima: *38*

4 STEREOTIPI I PREDRASUDE 42

Definicije 42

Rodni stereotipi na Kosovu 44

5 NASILJE ZASNOVANO NA RODNOJ PRIPADNOSTI 48

Uvod 48

Definicije 49

6 PRAVDA 58

Šta znači pravda – pristup pravdi? 58

Uvod 59

Koji mehanizmi obezbeđuju pravdu na Kosovu? 59

Pravosudni sistem na Kosovu 62

Ostali vansudski mehanizmi koji pružaju podršku

žrtvama kršenja ljudskih prava 63

7 ZAKLJUČAK: LJUDSKA PRAVA ŽENA 65

ANEKS I: AKTIVNOST 1: UPITNIK O TEMPERATURI LJUDSKIH PRAVA 67

ANEKS II: AKTIVNOST: POGODI KO JE IZUMEO OVO: *DA LI RODNA PRISTRASNOST UTIČE NA NAŠE RASUĐIVANJE?* 71

BIBLIOGRAFIJA 72

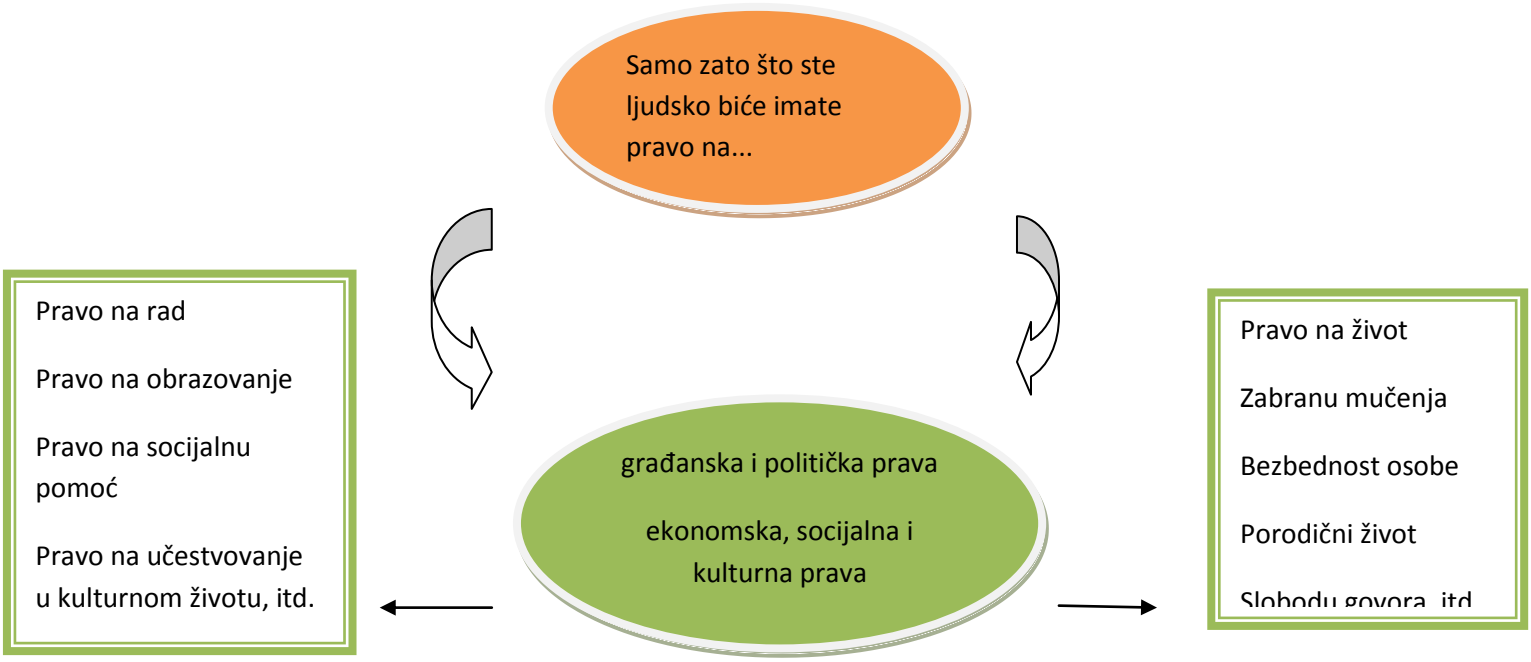
1 UVOD U LJUDSKA PRAVA

Ljudska prava su skup prava ili garancija koje štite pojedince i/ili grupe od aktivnosti ili propusta koji mogu ograničiti njihove slobode i ljudsko dostojanstvo.[1] Svako ljudsko biće uživa u svojim pravima samo zato što je čovek tako da se ne može reći da su ljudska prava data, zaslužena, kupljena ili nasleđena. U središtu ljudskih prava nalazi se **ljudsko dostojanstvo,** koje zadire u srce ljudskog identiteta, koje je nepovredivo i mora biti poštovano i zaštićeno. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine (UDLJP) utemeljila je ovaj pricip u svojoj preambuli: *„priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice predstavlja temelj slobode, pravde i mira u svetu.”*[2] Slično tome, član 1 UDLJP-a navodi: *„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima*.”[3] Kao takvo, ljudsko dostojanstvo je kamen temeljac svakog prava i stoga se ostvaruje u svakom ljudskom pravu koje je priznato. Drugi način da se shvate ljudska prava je da se ona posmatraju kao oklop: ona su prava, koja vas štite, na njih se možete pozivati, dok vam u isto vreme govore kako treba da se ponašate.[4]

[1] Amnesty International, ‘Uspostavljanje škola za ljudska prava: vodič za škole širom sveta’, 2012, str 3
[2] Generalna skupština Ujedinjenih Nacija, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. decembar 1948., dostupno na http://www.un.org/en/documents/udhr/ pristupljeno 25/03/2014
[3] Član 1, *Isto*
[4] Savet Evrope, „Kompas: priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima”, Izdanje za 2012. godinu, strana 382.

Drugi način posmatranja ljudskih prava:

Ljudska prava se zasnivaju na određenom broju važnih principa, koji obuhvataju:[5]

- „**Univerzalnost i neotuđivost**" – ljudska prava su univerzalna (ista prava primenjivaće se svuda širom sveta bez obzira na kulturne ili druge razlike) i ona ne mogu biti oduzeta, ni pod kojim okolnostima. Dalje, „dužnost je država, bez obzira na njihovo političko, ekonomsko i kulturno uređenje, da unapređuju i štite ljudska prava i osnovne slobode'.[6]

- **„Nedeljivost"** – sva ljudska prava su važna i ona ne mogu biti podeljena u kategorije.

- **„Međusobna zavisnost i međusobna povezanost"** – sva ljudska prava su međusobno zavisna i međusobno povezana. Kao takvo, bilo da je ostvareno ili narušeno, ono može imati pozitivan ili negativan uticaj na drugo ljudsko pravo.

- **„Ravnopravnost i ne-diskriminacija"** – sva ljudska bića su ravnopravna zahvaljujući ljudskom dostojanstvu, koje svako ljudsko biće ima. Ne-diskriminacija znači da o osobama ne treba suditi na osnovu njihovih karakteristika kao što su, između ostalog, religija, rod, političko uverenje ili seksualna orijentacija.

[5] Principi ljudskih prava definisani od strane Fonda Ujedinjenih Nacija za stanovništvo, dostupno na http://www.unfpa.org/rights/principles.htm pristupljeno 25/03/2014

[6] Bečka deklaracija i program delovanja, usvojen od strane Svetske konferencije o ljudskim pravima, paragraf 5, 25.jun 1993, dostupno na http://www. ohchr. org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx pristupljeno 25/03/2014

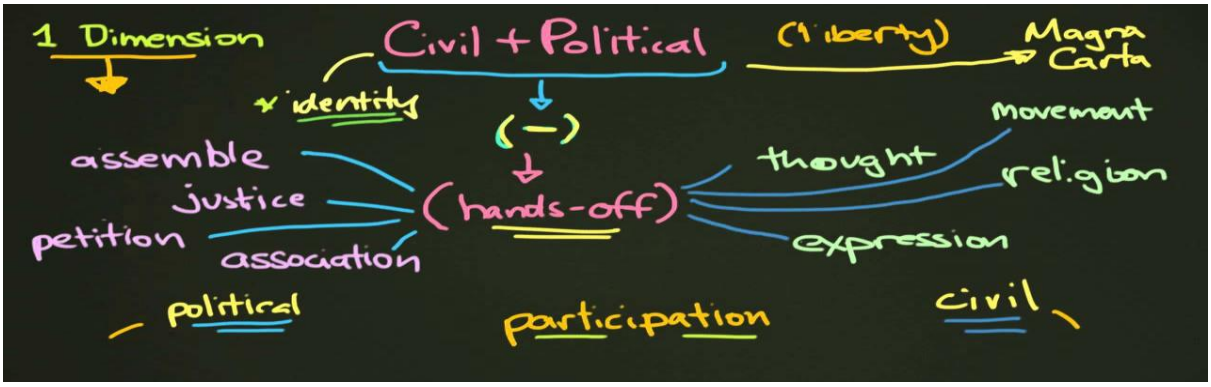
- „**Sudelovanje i inkluzija”** – sva ljudska bića imaju pravo pristupa informacijama i sudelovanja po pitanjima koja utiču na njihove živote. To se može primeniti na sve, ali je važno da marginalizovane grupe, kao što su etničke manjine, žene, ili osobe sa posebnim potrebama, ne budu isključene.

- „**Odgovornost i vladavina prava”** – ljudska prava uživaju sva lica (nosioci prava), iako države kao nosioci obaveza imaju odgovornost da nadgledaju poštovanje tih prava. U situacijama kada se to ne dogodi, pogođene osobe imaju pravo da traže odštetu od države.

Međutim, ljudska prava mogu izgledati apstraktna, možda čak i nevažna, u situaciji sa kojom se vi možete suočavati u Vašoj školi ili lokalnoj zajednici. Da bi se razumela ključna prava, važno je da se ona posmatraju na sledeći način:

- *Građanska i politička prava, koja su se razvila tokom 17. i 18. veka, sa fokusom na ličnu slobodu i zaštitu pojedinaca od kršenja tih prava od strane države;*
- *Socijalna, ekonomska i kulturna prava se fokusiraju na prava potrebna za potpuno učešće u životu, adekvatna životna i kulturna prava, i;*
- *Prava na solidarnost, koja se odnose na kolektivna prava društva ili pravo ljudi na samoopredeljenje, pravo na zdravu životnu sredinu*

Građanska i politička prava:[7]

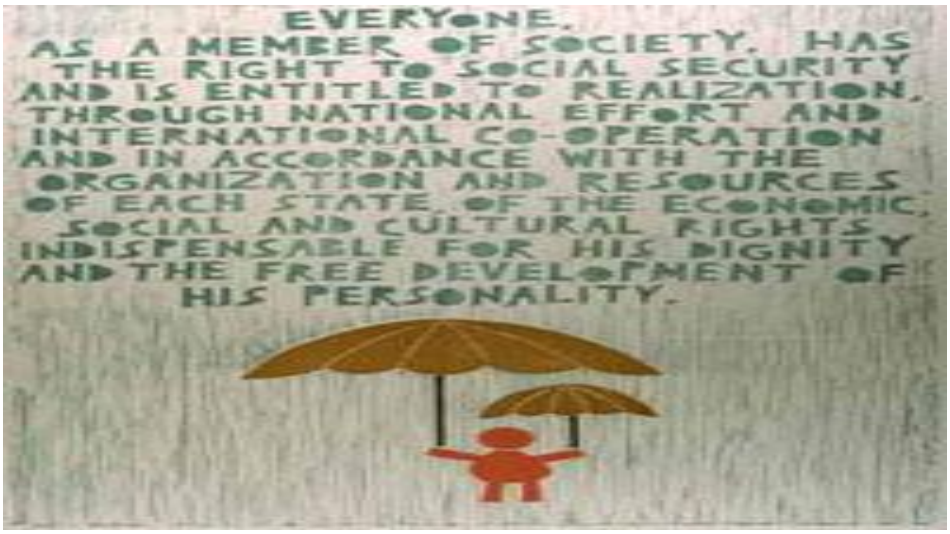

- **Pravo na život** – nijedna osoba ne sme biti nasumično lišena svog života;
- **Sloboda od mučenja, ropstva i prisilnog rada** – državama je zabranjeno da sprovode mučenje nad bilo kojom osobom unutar svoje teritorije, kao i organizovanje ropstva ili prisilnog rada ili njihovo dozvoljavanje;
- **Pravo na slobodu i bezbednost** osobe – znači da nijedna osoba neće podlegati proizvoljnom hapšenju ili pritvaranju;
- **Sloboda izražavanja i medija –** pravo na sopstveno mišljenje bez intervenisanja, kao i sloboda traženja, dobijanja i saopštavanja informacija;
- **Sloboda verovanja, savesti i religije –** sloboda usvajanja religije ili verovanja po ličnom izboru, kao i pravo izražavanja te religije ili verovanja;
- **Sloboda udruživanja i okupljanja** – svako ima pravo da odluči da li da se pridruži sindikatu ili ne, i da može mirno da protestvuje;
- **Pravo na lični i porodični život** – pravo svake osobe na lični i porodični život treba da bude poštovano;
- **Pravo na pravedno suđenje –** svaka osoba je jednaka pred zakonom i svaka osoba optužena za krivično delo smatra se nevinom dok se ne dokaže njena krivica;
- **Pravo na sklapanje braka i osnivanje porodice** – prepoznaje pravo onih osoba koje su u dobu pogodnom za sklapanje braka da se venčaju i osnuju porodicu, iako je potreban pun i slobodan pristanak obeju strana;
- **Pravo da glasaju i da budu birani** – obezbeđuje opšte pravo glasa tajnim listićem, kao i pravo na sudelovanje putem izglasavanja;
- **Pravo pristupa javnim dokumentima** - priznaje pravo građana da zatraže pristup dokumentima koja su u vlasništvu vlade, a koja se odnose na različite oblasti interesovanja;
- **Zabrana diskriminacije –** predviđa pravo na jednakost, jednaku zakonsku zaštitu i zaštitu svih prava, bez diskriminacije po bilo kojoj zaštićenoj osnovi;
- **Sloboda kretanja** – sloboda kretanja i sloboda izbora mesta stanovanja i
- **Prava deteta** – pravo da bude prijavljeno nakon rođenja, pravo na lično ime i pravo na sticanje nacionalnosti.

[7] Navedena prava uključena su u sledeće sporazume: Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Međunarodna povelja o građanskim i političkim pravima, 16. decembar 1966., dostupno na http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx pristupljeno 25/03/2014;
Savet Evrope, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, dopunjena Protokolima 11 i 14, 4. novembar 1950., dostupno na http://www. conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm pristupljeno 25/03/2014

Društvena, ekonomska i kulturna prava:[8]

(Ispunjavanje tih prava zavisi od raspoloživosti resursa koje poseduje jedna zemlja. Stoga, očekuje se da ova prava budu ostvarivana postepeno.)

- **Pravo na rad** – obuhvata pravo svake osobe da ima mogućnost da stekne sredstva za svoj život kroz rad, kao i kroz jednake zarade, jednaku platu za isti posao, naročito kad su u pitanju žene, bezbedne i zdrave uslove rada, kao i odmor, slobodno vreme, ograničenje radnog vremena i praznike;
- **Pravo na obrazovanje** – uključuje obavezno i besplatno osnovno obrazovanje za sve, kao i omogućavanje pristupačnog obrazovanja za sve na svim nivoima;
- **Pravo na adekvatan životni standard** – obuhvata pravo na adekvatnu hranu, odeću i smeštaj;
- **Pravo na socijalnu zaštitu** – priznaje se svima i obuhvata socijalno osiguranje;
- **Pravo svake osobe** da uživa najviše moguće **standarde fizičkog i mentalnog zdravlja** – države treba da smanje stopu smrtnosti kod odojčadi, kao i da spreče, leče i kontrolišu epidemije, endemske bolesti, bolesti povezane sa zanimanjem i druge bolesti, i
- **Pravo uzimanja učešća u kulturnom životu** – pravo uživanja u umetnosti i pravo sudelovanja u naučnim dostignućima.

[8] Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Međunarodna povelja o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 16. decembar 1966., dostupno na http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx pristupljeno 25/03/2014

Solidarna prava:[9]

- **Pravo na život u miru**;
- **Pravo na samoopredeljenje**;
- **Pravo na čistu životnu sredinu**;
- **Pravo na razvoj** i
- **Pravo na prirodne resurse**.

Gore navedena ljudska prava su kodifikovana na različite načine kako bi bila pravno obavezujuća i pružila građanima mogućnost da se pozivaju na određene odredbe, kao i da ih sprovode kad god građani osete da je određeno pravo bilo prekršeno. Na međunarodnom nivou, to obuhvata konvencije i povelje, koje su sporazumi – međunarodni dogovori između država kojima upravlja međunarodni zakon i koji su pravno obavezujući. Pored toga, ljudska prava se takođe mogu pronaći u Ustavima i nacionalnom zakonodavstvu. Kad je Kosovo u pitanju, određen broj sporazuma je direktno primenljiv, što znači da prava koja se mogu pronaći u tim dokumentima mogu biti odmah sprovedena. Na primer, sve odredbe koje se mogu pronaći u **Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima** i **Međunarodnoj povelji o građanskim i političkim pravima**, između ostalog, odmah se mogu primeniti i izvršiti.[10] U isto vreme, Ustav Kosova (Poglavlje II) navodi mnoga gore navedena prava, kao i određen broj zakona na Kosovu koji priznaju ta prava, uključujući, između ostalog, i pristup javnim dokumentima,[11] zabranu diskriminacije[12] i rodnu ravnopravnost[13].

Kad su u pitanju sva takva prava, Kosovo mora osigurati sledeće:

[9] Takva prava se trenutno razvijaju i specifičan dokument, koji na njih ukazuje, nije naveden za potrebe ovog nastavnog plana i programa.
[10] Člane 22 Ustava Republike Kosovo, dostupno na http://www.kushtetutakosoves.info/?cid=2,250 pristupljeno 25/03/2014
[11] Zakon o pristupu javnim dokumentima, Zakon br. 03/L-215 ,dostupno na http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2724 pristupljeno 25/03/2014
[12] Zakon protiv diskriminacije, Zakon br. 2004/3, dostupno na http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2458 pristupljeno 25/03/2014
[13] Zakon o rodnoj ravnopravnost, Zakon br. 2004/2, dostupan na http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2457 pristupljeno 25/03/2014

Obaveza **poštovanja** znači da država ne sme delovati na način da interveniše u uživanje ljudskih prava

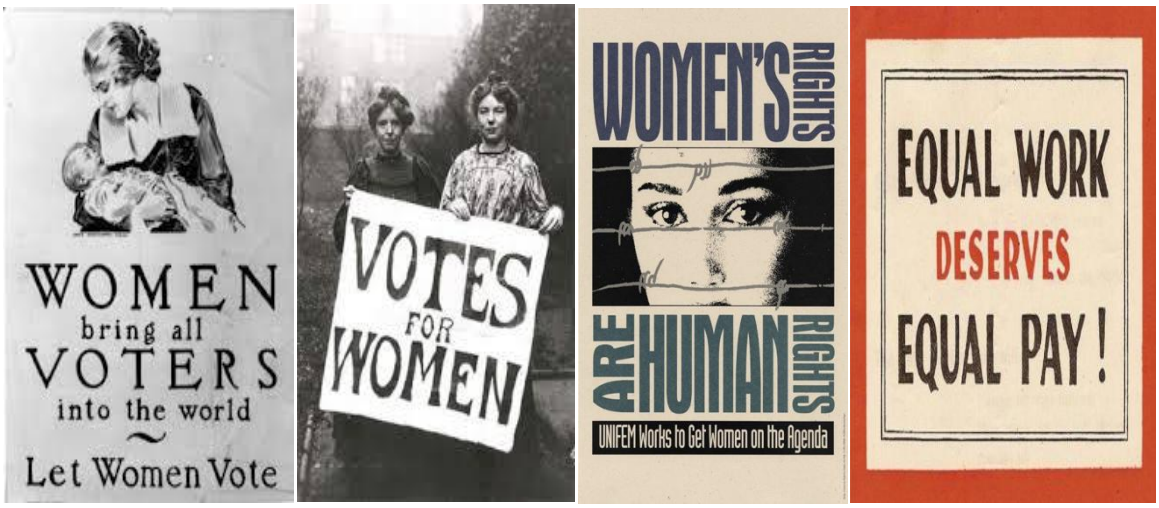

Obaveza **zaštite** zahteva od država da se postaraju da drugi ne ometaju ili blokiraju pristup ljudskim pravima

Obaveza **ispunjavanja** znači da države moraju preduzeti pozitivnu akciju da bi omogućile bolje uživanje ljudskih prava

2 LJUDSKA PRAVA ŽENA

Društveno tretiranje žena, koje je u mnogim zemljama/društvima bilo organizovano i kontrolisano od strane muškaraca, značilo je da žene nisu uživale ista prava kao i muškarci u mnogim različitim sferama života. Okolnosti kao što su svetski ratovi značile su da je uloga žena bila posmatrana kroz pre nešto drugačiju perspektivu od perspektive rađanja dece i obavljanja kućnih poslova. Tokom ratova, žene širom sveta doprinele su ratnim naporima na različite načine. U mnogim delovima Evrope, kao što je Velika Britanija, položaj žena u društvu drastično se promenio tokom rata. Vodeća feministkinja u Engleskoj, gospođa Milisent Fosit, rekla je da je „rat radikalno promenio industrijski položaj žena – on ih je zatekao kao robove i oslobodio ih“.[14] Slično tome, u Jugoslaviji je početak Drugog svetskog rata označio polaznu tačku ulaska žena u društveni i politički život, tako da se veliki broj žena borio radi bekstva iz duboko ukorenjene patrijarhalne kulture.[15] To je značilo da su žene bile angažovane u različitim ulogama izvan kuće, uključujući borbu protiv neprijatelja, s obzirom da se više od 100.000 žena borilo u partizanima,[16] radilo u fabrikama i preuzelo odgovornosti koje su imali muškarci.

Pored toga, važno je navesti da su u prošlosti ženama bila uskraćena prava na:

- posedovanje imovine;
- podnošenje zahteva za razvod ili tužbi;
- pristup planiranju porodice;
- zaštitu od silovanja, seksualnog napada ili nasilja u porodici/zlostavljanja;
- pravo da glasaju i budu izglasane;
- pravo na obrazovanje;

[14] Burk J, „Žene na domaćem frontu u Prvom svetskom ratu', dostupno na http://www.bbc.co.uk/history/british/britain_wwone/women_employment_01.shtml pristupljeno 05/04/2014

[15] Barlović B, Matejčić B, „Uloga žena od Drugog svetskog rata do posleratne Jugoslavije. Od boraca protiv fašizma do nepoznatih heroina", dostupno na http://www.geschichtswerkstatt-europa.org/media/projekte/The%20role%20of%20women.pdf pristupljeno 05/04/2014, str. 4

[16] *Isto* str.5

- obavljanje istih zanimanja kao i muškarci, i
- u različitim kulturama, bilo je neprikladno da žene izlaze same ili donose životne odluke kao što su sa kim se zabavljaju, s kim su u vezi ili za koga će se udati, kao i da li će imati decu.

Priče o ženama:

Karolina Norton 1808 – 1877, Engleska[17]

Karolina se udala veoma mlada (sa 16 godina) za uticajnog političara, kako je smatrala da ne može da odbije brak zbog položaja u kojem se nalazila njena porodica. Njen brak nije bio srećan, i njen suprug ju je često tukao. Jednog dana je rešila da to više neće da trpi i odlučila da ode. Međutim, zakon joj nije dozvoljavao da traži razvod ili da ima kontakt sa decom, dok je njen muž imao pravo da napusti svoju ženu, i čak da joj oduzme decu. Iako je pobegla od fizičkog nasilja, nastavila je da se suočava sa nepravdom pošto nije mogla da se razvede i da viđa svoju decu. Pošto je bila odlučna žena, rešila je da javno piše o svom mučenju i nepravdi sa kojom je nastavila da se suočava, uključujući obraćanje kraljici Ujedinjenog Kraljevstva o pravima koja su bila uskraćena svim ženama u Engleskoj. Delom zbog njenih napora, britanski Parlament je doneo novi zakon 1839. godine, kojim je dozvolio ženama, u položaju sličnom Karolininom, da posećuju decu, kao i u vezi sa razvodom 1857 godine.

Ksenija Anastasijević, 1894 – 1981, Beograd, Srbija

Ksenija je bila prva žena koja je doktorirala filozofiju na Univerzitetu u Beogradu, i 1924. godine postala prva žena profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bila je članica Lige srpskih žena za mir i slobodu, Udruženja pokreta žena, i urednica prvog feminističkog žurnala „Ženski pokret“, koji je bio objavljivan u perioudu 1920 – 1938. Kao liberalka i slobodna misliteljka, ona je odbila da uzme učešće u intelektualnom krugu, koji je već postojao, a kojim su dominirali muškarci. Međutim, 1936. godine, uklonjena je sa položaja profesorke zbog izmišljenih optužbi o plagijatu. U to vreme u Beogradu, javnost je ustala protiv te odluke, a podršku su joj pružili Živojin M. Perić (profesor prava) i Živojin M. Perić (pesnik).

Marina Abramović, 1946- danas, Umetnica srpskog porekla sa mestom prebivališta u Njujorku

Marina, koju se veoma često nazivaju “kumom performansa”, nosilac je dva počasna doktorata umetnosti. Ona je posvetila svoj život umetnosti, nikada se nije udavala i odbila je svoju nacionalnost po rođenju i samu sebe smatra kosmopolitkinjom. Marina je održala najveće izložbe performansa u istoriji čuvenog Muzeja moderne umetnosti (*MoMA*) u Njujorku. Trenutno radi na stvaranju sopstvenog instituta (*Marina Abramovic Institute - MAI*) u Njujorku.

[17] BBC Istorija, dostupno na http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/norton_caroline.shtml pristupljeno 05/04/2014

Musine Kokaljari, 1917 – 1983, Albanija

Musine je bila prozna spisateljica i političarka u pred-komunističkoj Albaniji, i jedan od osnivača Socijalno-demokratske partije Albanije 1943. godine. Nakon što je diplomirala književnost na Univerzitetu La Sapienza u Rimu, u Italiji, sa 24 godine objavila je kolekciju proze „Kako mi govori moja stara majka". Nastavila je da piše i objavljuje knjige, iako je 1946. godine uhapšena i osuđena na 20 godina zatvora zbog toga što je bila proglašena narodnim neprijateljem, i njene knjige su bile zabranjene. Na suđenju je rekla: „Ja ne moram da budem komunista da bih volela svoju zemlju. Ja volim svoju zemlju iako nisam komunista. Ja volim njen napredak. Vi se hvalite da ste dobili rat, i sada ste vi pobednici. Vi želite da iskorenite one koje zovete političkim protivnicima. Ja mislim drugačije od vas, ali ja volim svoju zemlju. Vi me kažnjavate zbog mojih ideala!" Ona je provela 18 godina u zatvoru i nakon toga je prebačena u radni logor gde je provela ostatak života, sve do svoje smrti od raka, 1983. godine. Nije joj bilo dozvoljeno da nastavi da piše do kraja života, i nakon njene smrti, predsednik Albanije ju je proglasio „mučenicom demokratije".[18]

Fljora Brovina, 1949 – danas, Kosovo

Fljora je pesnikinja, pedijatarka i aktivistkinja za ženska prava. Nakon što je diplomirala, radila je kao novinarka u časopisu „Rilindja" a nakon toga je počela da obavlja praksu pedijatarke. Tokom represije koja se dogodila na Kosovu, Fljora je dala svoj doprinos humanitarnim naporima tako što je upravljala klinikom i pružala pomoć deci i majkama, uključujući obezbeđivanje skloništa za siročad. Ona je takođe osnovala Ligu albanskih žena i vodila je mirne demonstracije na Kosovu tražeći poštovanje prava žena, kao i osnovnih ljudskih prava. Godine 1999., Fljora je bilo otelo 8 maskiranih pripadnika srpskih paravojnih formacija u Prištini i poslalo je na nepoznatu lokaciju. Bila je prebačena u zatvor u Požarevcu, gde je bila izložena dugotrajnom ispitivanju, nakon čega je optužena za „terorizam". Oslobođena je zahvaljujući međunarodnom pritisku i trenutno obavlja funkciju poslanika u Skupštini Kosova.

Atifete Jahjaga, 1975 – danas, Kosovo

Atifete je započela svoju karijeru u kosovskoj policijskoj službi i unapređena je na položaj zamenice direktora kosovske policije. Godine 2011., proglašena je kandidatkinjom za predsednicu Kosova i izabrana je većinom glasova poslanika u Skupštini Kosova. Predsednica Jahjaga je prva žena predsednik Kosova i prva žena predsednik na Balkanu, još od raspada bivše Jugoslavije. Tokom svog mandata, ona se fokusirala na unapređivanje prava žena kroz predsedavanje međunarodnim samitom „Partnerstvo za promenu – osnaživanje žena", u kojem je učestvovalo 200 lidera iz zemalja širom sveta. Pored toga, Predsednica Jahjaga je formirala Nacionalni savet za žrtve seksualnog nasilja tokom rata.

[18] Pen International, 1960: Musine Kokalari, dostupno na http://www.pen-international.org/campaign/past-campaigns/because-writers-speak-their-mind/because-writers-speak-their-minds-50-years-50-cases/1960-musine-kokalari/ pristupljeno 05/04/2014

Istraživanje: pravo glasa za žene: kada i gde?

U **demokratiji** se održavaju izbori za različite nivoe vlasti u različitim vremenskim intervalima, kao što su lokalna uprava i gradonačelnik, kao i centralna vlast i poslanici, koji su članovi Skupštine. Na Kosovu se izbori održavaju svake 4 godine i sve osobe starije od 18 godina (punoletne osobe) imaju pravo glasa.

Međutim, pravo glasa nije bilo opšte prihvaćeno, jer određeni sistemi nisu bili demokratski. Mnoge nacije u Evropi, na primer, bile su **apsolutističke monarhije**, što znači da su kralj ili kraljica vladali narodom i samo ograničena grupa ljudi (oni koji su bili bogati) uživala je određene privilegije. U međuvremenu, zemlje koje su kasnije usvojile **komunizam**, imale su drugačiji vid organizacije, koji se zasnivao na kontroli svih ekonomskih i društvenih aktivnosti od strane totalitarnog sistema kojim je dominirala jedna politička partija. Stoga, u ma kom sistemu, ili nije bilo glasanja ili, ako ga je i bilo, ono je bilo rezervisamo za privilegovanu manjinu, dok nigde nisu bili održavani slobodni izbori. Međutim, čak i nakon demokratizacije zemalja, žene nisu odmah bile priznate kao lica sa istim ljudskim pravima kao muškarci, i mnogo zemalja decenijama nije priznalo **opšte pravo glasa**, kako se može videti iz dole navedene tabele. (**Opšte pravo glasa** znači pravo glasa za sve odrasle osobe, obično starije od 18 godina, kako je navedeno zakonom, iako bez razlika kao što su pol ili etnička pripadnost).

Godina	Zemlja[19]
1893	Novi Zeland
1902[20]	Australija
1906	Finska
1913	Norveška
1915	Danska, Island
1917	Kanada
1918	Azerbejdžan, Estonija, Mađarska, Kirgistan, Letonija, Poljska, Ruska Federacija, Austrija, Nemačka, Gruzija, Irska, Ujedinjeno Kraljevstvo
1919	Belorusija, Litvanija, Ukrajina, Luksemburg, Holandija, Švedska, Belgija, Zimbabve, Kenija
1920	Albanija, Sjedinjene Američke Države, Češka Republika, Slovačka
1921	Jermenija
1924	Tadžikistan, Mongolija, Kazahstan
1927	Turkmenistan
1929	Rumunija, Ekvador
1930	Turska, Južna Afrika
1931	Španija, Šri Lanka, Portugal, Čile[21]

[19] The Guardian, „Hronologija prava žena da glasaju – interaktivna", 6. jul 2011., dostupno na http://www.theguardian.com/global-development/ interactive/ 2011/jul/06/un-women-vote-timeline-interactive pristupljeno 25/03/2014,

[20] Postojala su ograničenja za autohtone zajednice, koja su iskorenjena 1962. godine.

[21] 1949

1932	Brazil, Tajland, Urugvaj, Maldivi
1934	Kuba
1935	Mjanmar
1937	Filipini
1938	Uzbekistan, Bolivija[22]
1939	El Salvador
1941	Panama
1943	Dominikanska Republika
1944	Francuska, Jamajka, Bugarska
1945	Hrvatska, Slovenija, Italija, Indonezija, Senegal, Togo, Japan
1946	Srbija, Crna Gora, Narodna Demokratska Republika Koreja, Gvatemala, Makedonija, Vijetnam, Trinidad i Tobago, Venecuela, Kamerun, Džibuti
1947	Malta, Singapur, Argentina, Meksiko, Pakistan
1948	Izrael, Republika Koreja, Surinam, Niger, Sejšeli, Samoa,
1949	Bosna i Hercegovina, Kina, Kostarika, Grčka, Sirija, Hong Kong
1950	Barbados, Haiti, Indija,
1951	Sent Lusija, Antigva i Barbuda, Dominikana, Grenada, Sent Kits i Nevis, Sent Vinsent i Grenadini, Nepal
1952	Liban, Obala Slonovače
1953	Gvajana, Butan
1954	Belize, Kolumbija, Gana
1955	Kambodža, Honduras, Nikaragva, Peru, Eritreja, Etiopija,
1956	Egipat, Benin, Komori, Gabon, Mali, Mauricijus, Somalija
1957	Malezija
1958	Laos, Burkina Faso, Čad, Gvineja, Nigerija,
1959	San Marino, Tunis, Madagaskar, Ujedinjena Republika Tanzanija
1960	Kipar, Gambija, Tonga
1961	Paragvaj, Burundi, Malavi, Mauritanija, Ruanda, Sijera Leone, Bahami[23]
1962	Alžir, Monako, Uganda, Zambija
1963	Avganistan, Kongo, Fidži, Maroko, Iran, Ekvatorijalna Gvineja,
1964	Papua Nova Gvineja, Libija, Sudan
1965	Bocvana, Lesoto
1967	Demokratska Republika Kongo, Kiribati, Tuvalu, Jemen[24]

[22] 1952
[23] 1964
[24] 1970

1968	Nauru, Svazilend
1970	Andora
1971	Švajcarska
1972	Bangladeš
1973	Bahrein
1974	Solomonova Ostrva, Jordan
1975	Angola, Zelenortska Ostrva, Mozambik, Sao Tome i Principe, Vanuatu
1976	Timor Lešte
1977	Gvineja Bisao
1978	Republika Moldavija
1979	Maršalska Ostrva, Mikronezija, Palau
1980	Irak
1984	Lihtenštajn
1986	Centralnoafrička Republika
1989	Namibija
1994	Oman
2003	Katar
2005	Kuvajt
2006	Ujedinjeni Arapski Emirati[25]

U današnje vreme, žene se i dalje suočavaju sa nekim od ovih problema, koja uključuju:

- Usled kulturnih normi neke žene ne nasleđuju imovinu na koju imaju pravo (od njih se to ne traži ili se one odriču tog prava), prisiljene su da žive u nasilnim odnosima i ne smatraju da je prihvatljivo tražiti razvod braka, ili su prisiljene da se udaju veoma mlade, čak i tokom detinjstva;
- Žene nastavljaju da se suočavaju sa seksizmom i diskriminacijom na radnom mestu – ne bivaju plaćene jednako sa muškarcima za isti posao koji obavljaju, uskraćeno im je unapređenje ili bivaju otpuštene s posla tokom trudnoće da bi se izbeglo plaćanje naknade tokom porodiljskog odsustva;
- Ukoliko se žene požale da su njihova prava narušena, često im ne veruje ili ih organi vlasti ne uzimaju za ozbiljno, npr. ukoliko ženu zlostavlja muž ili u slučaju silovanja; i
- Neka društva još uvek ne veruju da žene treba da imaju ista prava kao muškarci i njihova prava su drastično ograničena, uz to da im nije dozvoljeno da izlaze same, da sui m uskraćena prava na obrazovanje, da su prisiljene su da se udaju ili rađaju decu, da im nije dozvoljeno da rade i/ili voze.

  Savet: ohrabrite vaše učenike da navedu bilo koje druge problem sa kojima se žene suočavaju danas.

[25] Ona nisu opšta zato što postoje ograničenja i za muškarce i za žene

Uprkos tome što je ostvaren umeren napredak nakon napora žena aktivistkinja i feministkinja, neki od navedenih problema nastavljaju da budu ukorenjeni u mnogim društvima širom sveta. U međunarodnoj sferi, univerzalnost i nedeljivost mnogih instrumenata ljudskih prava nisu imali željene rezultate na terenu, što znači da nisu pružili jednaku zaštitu muškarcima i ženama. Kao odgovor na ovu situaciju i u priznavanju nepovoljnog položaja sa kojima žene nastavljaju da se suočavaju, ustanovljena su specifična prava da bi vlade bile usmerene ka preduzimanju posebnih mera da bi učinile prava žena realnim.

Jedan od prvih dokumenata, koji su usvojeni radi priznavanja nepovoljnog položaja sa kojim se žene suočavaju u mnogim društvima, je *Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (KEODŽ).*[26] Ona pogotovo priznaje da **žene nisu inferiorne u odnosu na muškarce** i zahteva od nacionalnih organa vlasti da eliminišu predrasude i običaje zasnovane na superiornosti jednog pola i stereotipnim ulogama muškaraca i žena. Na primer, ukoliko u društvu postoji verovanje/običaj da treba pre dati prioritet obrazovanju dečaka nego devojčica, onda nacionalni organi vlasti treba da rade na eliminisanju takvih predrasuda. Slično tome, ukoliko zajednica veruje da udate devojke/žene treba da se odreknu svog prava nasleđivanja ili da ne treba da budu uključene kao zajednički vlasnici imovine sa njihovim muževima, organi vlasti treba da povećaju svest o neravnopravnosti i nepravdi koju ona nanosi ženama. Sledeći primer bio bi da zajednica veruje da devojke treba da se udaju mlade (čak i u detinjstvu) za nekoga ko je stariji, kako bi imale nekoga ko će se starati o njima i da neće biti ostavljene kod kuće. Kao i u prethodnim primerima, ovaj scenario pokreće stereotipne stavove koji, ukoliko se postupa po njima, krše prava devojaka/žena na ljudsko dostojanstvo i privatnost, tako da organi vlasti imaju obavezu da obaveste roditelje i decu u lokalnim zajednicama o neravnopravnostima koje takvi postupci izazivaju, kao i da pruže pomoć kada je to potrebno. Pored toga, KEODŽ prepoznaje prava žena da budu slobodne od diskriminacije zahtevanjem da žene i muškarci imaju jednak pristup i jednake mogućnosti u političkom i javnom životu, u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju, kao i pri afirmaciji reproduktivnih prava žena.

Još jedan važan dokument je *Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja nad ženama*, koja priznaje sledeće:

- Nasilje nad ženama je manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena,
- Dominacija i diskriminacija nad ženama dovela je do sprečavanja punog napretka žena, i
- Nasilje nad ženama je jedan od ključnih društvenih mehanizama na osnovu kojeg su žene prisiljene da imaju podređen položaj u odnosu na muškarce.[27]

Ova deklaracija ustanovljuje važna ljudska prava da bi se osigurala dobrobit žena, kao što je pravo na slobodu i bezbednost lica, pravo da ne bude izložena mučenju, ili drugom okrutnom, neljudskom ili degradirajućem tretmanu ili kažnjavanju, pravo na život, kao i pravo da bude slobodna od diskriminacije. Pored toga, ona poziva nacionalne organe vlasti da preduzmu pozitivne mere radi eliminisanja nasilja nad ženama, kao i navodeći da vlasti imaju obavezu da osude takvo nasilje i da ne navode bilo kakav običaj, tradiciju ili versko objašnjenje kako bi izbegle svoju obavezu. Kako je rekao Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Ban Ki Mun *„Nasilje će nestati samo ako se suočimo sa*

[26] Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija, Konvencija o Eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, usvojena 3. decembra 1978 godine, dostupna na http:// www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm pristupljena 05/04/2014

[27] Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija, Deklaracija o Eliminisanju nasilja nad ženama, usvojena 20. decembra 1993,dostupna na http://www.un.org / documents/ga/res/48/a48r104.htm pristupljena 05/04/2014

predrasudama. Stigmatizacija i diskriminacija će nestati tek kad pristanemo da o tome progovorimo. Neophodno je da svi mi imamo svoj udeo u tome; da o tome govorimo kod kuće, na poslu, u našim školama i zajednicama" (2010).

Tokom Međunarodne konferencije o stanovništvu o razvoju (MKSR) održane 1994. godine u Kairu, u Egiptu, postavljen je još jedan kamen temeljac i prava žena su još jednom bila uzeta u obzir, kada se određen broj država složio da je ravnopravnost i osnaživanje žena globalni prioritet. Preciznije, određen broj država se složio da će one pružiti univerzalan pristup planiranju porodice, uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja i poštovanju reproduktivnih prava, kao i omogućavanju rodne jednakosti, osnaživanju žena i ravnopravan pristup obrazovanju za devojke.[28] Godine 1995., održana je Četvrta svetska konferencija o ženama u Pekingu, na kojoj je predstavljena dalja globalna posvećenost unapređivanju prava žena i prava devojaka u većem broju sfera, uključujući: obrazovanje i obuku, zdravstvenu zaštitu, nasilje nad ženama, žene i medije, životnu sredinu, žene i ekonomiju, i moć i odlučivanje.[29] Najvažniji deo Pekinške deklaracije glasi „*napredak žena i postizanje jednakosti između žena i muškaraca jeste pitanje ljudskih prava i uslov za socijalnu pravdu i ne treba se posmatrati izolovano kao problem žena."*

Reproduktivna prava obuhvataju: pristup seksualnoj i reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti i informaciji i autonomiju pri donošenju odluka o seksualnoj i reproduktivnoj zaštiti. Pored toga, tokom MKSR održane u Kairu, navedeno je da ona obuhvataju:

- Dobrovoljne, informisane i dostupne usluge planiranja porodice;
- Prenatalnu zaštitu, bezbedne materinske usluge, pomoć pri porođaju (medicinske stručnjake) i sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu novorođenčeta;
- Sprečavanje i lečenje seksualno prenosivih bolesti uključujući HIV i AIDS i kancer grlića materice;
- Sprečavanje i kažnjavanje nasilja nad devojkama uključujući osakaćivanje ženskih genitalija i drugih tradicionalnih postupaka koji bi bili izjednačeni sa mučenjem;
- Pristup abortusu i nezi nakon abortusa;
- Pristup informacijama o seksualnom zdravlju, uključujući obrazovanje i savetovanje, i
- Pristup kontraceptivnim sredstvima.

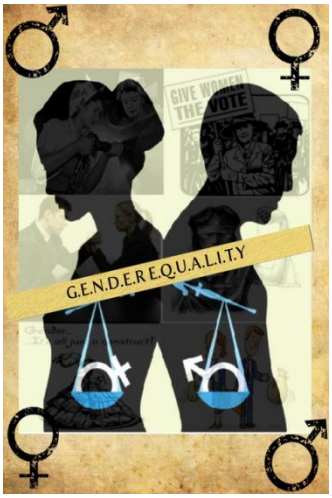
[28] Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju, održana od 5-13 novembra 1994. godine u Kairu, u Egiptu, dostupno na http://www.unfpa.org/_public/_home/sitemap/icpd/International-Conference-on-Population-and-Development/ICPD-Summary pristupljeno 05/04/2014

[29] Advokati iz Minesote za ljudska prava, „Rezime Pekinške deklaracije i Platforme za delovanje', januar 1996., dostupno na http://www. theadvocatesforhumanrights.org/uploads/declaration.pdf pristupljeno 05/04/2014

Važne činjenice i cifre širom sveta

- Svake godine preko pola miliona žena umre usled trudnoće ili tokom porođaja;
- Postoji povećanje broja žena zaraženih virusom HIV širom sveta. Posebno su u opasnosti žene uzrasta 15-24 godine usled njihove ekonomske i društvene ugroženosti;
- Rodno zasnovano nasilje ubija i nanosi fizičke povrede istom broju žena kao rak (uzrasta 15 – 44 godine) i obično počinilac ne biva kažnjen;
- Veći broj žena je nepismen u odnosu na muškarce, veća je verovatnoća da one budu siromašene i da, prilikom zapošljavanja, u mnogim zemljama zarađuju manje od muškaraca, uprkos tome što rade na istim radnim mestima;
- Diskriminatorni postupci nastavljaju da utiču na žene, naročito kad su u pitanju brak, zemljište i nasleđe, uprkos međunarodnim konvencijama;[1]
- Dok je 125 zemalja stavilo nasilje u porodici izvan zakona, 127 zemalja ne smatra silovanje u braku krivičnim delom, što znači da 603 miliona žena živi u zemljama u kojima se nasilje u porodici ne smatra zločinom, a više od 602 miliona žena živi u zemljama u kojima silovanje u braku nije krivično delo;
- 61 zemlja ozbiljno ograničava pravo žena da abortiraju;
- U 50 zemalja uzrast za stupanje u brak je niži kod žena nego kod muškaraca, i
- Samo 28 zemalja u svetu dostiglo je 30% zastupljenosti žena u nacionalnim parlamentima, dok 23 od tih zemalja koriste kvote.[1]

3 RODNA RAVNOPRAVNOST

Uvod u rodnu ravnopravnost

Definicije:

Pol: biološke i fiziološke karakteristike koje definišu muškarce i žene.

Rod: društveno izgrađene uloge, ponašanja, aktivnosti i atributi koje društvo smatra podobnim za muškarce i žene. Prema tome, rod nije povezan sa biologijom, već predstavlja očekivanje društva kad su u pitanju osobine i ponašanja muškaraca i žena. Međutim, kako vreme bude odmicalo, oni će se menjati i muškarci i žene će se adaptirati.

Razlika između ova dva pojma može se takođe shvatiti na sledeći način: muškarci i žene kao pol, muški i ženski kao rod. Međutim, ova shvatanja su ograničavajuća pošto ima mnogo ljudi koji ne potpadaju pod ove dve kategorije.

Primer promene u ponašanjima i primer adaptiranja je pravo žena da glasaju. Naime, u prošlosti žene nisu mogle da glasaju zato što im zakoni u mnogim zemljama to nisu dozvoljavali. To ne znači da one nisu bile sposobne da glasaju, već ima veze sa onim što im je društvo bilo nametnulo. Čak i sa postojanjem jednakog prava glasa u mnogim zemljama, glasovi muškaraca i žena ne smatra se jednako vrednim, iako su glasovi žena značajni, jer one čine 50% stanovništva. Međutim, žene seni dalje nalaze u podređenom položaju u odnosu na muškarce, i uprkos tome što ih zakon ravnopravno

tretira, one možda neće biti u mogućnosti da osnaže zakon i da promene ono što je društvo ranije očekivalo od njih, npr. da ne budu uključene u važne oblasti, kao što je politika.

Rodna ravnopravnost: predstavlja merljivu jednaku zastupljenost muškaraca i žena što znači da su oba pola vidljivo osnažena i da sudeluju u svim sferama javnog i privatnog života. To ne znači da su muškarci i žene isti, već se prihvata da su jednako vredni i da, kao ljudska bića, imaju pravo na ravnopravan tretman.

Afirmativne mere/pozitivna diskriminacija: ovo su privremene mere ili pozitivni postupci koji se preduzimaju radi prepoznavanja teškoća kojima je određena grupa prethodno bila izložena, a sa ciljem poboljšanja položaja date grupe. Takve mere koriste u vezi sa grupama koje poseduju zaštićene karakteristike kao što su, između ostalog, etnička pripadnost, religija, rod, seksualna orijentacija, društveno poreklo ili nasleđe.

Upravo su kroz rod određene uloge ili očekivanja bila formirana i za muškarce i žene, mada je u mnogim društvima njihov uticaj išao više na štetu žena.

„Žene i dalje zarađuju manje, odlučuju manje, i vrede manje od muškaraca. Postoji samo jedna oblast u kojoj se žene računaju više od muškaraca: u podacima o žrtvama nasilja".[30]

Rodna ravnopravnost na Kosovu:

Ustav Republike Kosovo proglašava ***rodnu ravnoptavnost osnovnom vrednošću*** demokratskog razvoja kosovskog društva, koja obuhvata jednake mogućnosti za učešće muškaraca i žena u ***političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj i drugim oblastima društvenog života***. To se ogleda u Ustavu, koji navodi da će niz javnih institucija poštovati međunarodno priznate principe rodne ravnopravnosti u njihovom sastavu, kao što su Skupština Kosova, Javna služba, Pravosuđe, Sudski savet Kosova, Državno tužilaštvo, Tužilački savet Kosova i Ustavni sud. Osim toga, Ustav takođe navodi da nijedna osoba ne sme da bude diskriminisana na osnovu niza zaštićenih karakteristika, uključujući i rod.

Vrednost rodne ravnopravnosti se ogleda u nizu drugih zakona i pravila, kojima su regulisane različite životne sfere:

- Pri prepoznavanju neravnopravnog položaja žena u patrijarhalnom društvu, koje je i dalje globalno prisutno (opisano u daljem tekstu), a ni Kosovo ovde nije izuzetak, afirmativne mere ili pozitivna diskriminacija identifikovane su kao jedan od načina da se prevaziđe rodna neravnoteža i otpočne rad na postizanju rodne ravnopravnosti. Afirmativne mere se naširoko primenjuju u različitim oblastima života, a međunarodno priznati standard njihove primene iznosi 40% (To se odnosi se na maksimalni iznos kvote koja može biti određena kako bi se povećala rodna ravnopravnost u određenoj sferi društva. Sistem kvota se može koristiti samo kao privremena mera, a, kada jednom bude dokazano da su se stavovi promenili, on bi

[30] Generalni sekretar Torbjorn Jagland, prilikom obraćanja na početku aktivnosti nove Komisije za rodnu ravnopravnost Saveta Evrope, 6. jun 2012. godine.

trebalo da bude povučen. U većini slučajeva, ovaj sistem se koristi da bi se povećalo učešće žena u politici, ali se takođe može koristiti kako bi se povećao broj žena koje učestvuju u upravnom odboru javnih kompanija, kao i na drugim javnim položajima ili na mestu profesora na univerzitetima). U skladu sa ovim standardom, sve javne institucije na Kosovu (zakonodavne, izvršne, pravosudne i nezavisne agencije na nacionalnom i lokalnom nivou) i političke partije su u obavezi da uvedu pravila koja će omogućiti ravnopravno učešće žena (*Zakon o rodnoj ravnopravnosti*).

- **Jednako pravo na obrazovanje** za muškarce i žene je priznato na svim nivoima. Pored toga, obrazovni materijali treba da promovišu rodnu ravnopravnost, treba da postoji posebno obrazovanje posvećeno rodnoj ravnopravnosti, potrebno je uključivanje muškaraca i žena u zanimanja koja su se smatrala rezervisanim samo za jedan pol, a rodna diskriminacija treba da bude zabranjena u svim školama i drugim obrazovnim institucijama (*Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o pred-univerzitetskom obrazovanju, Zakon o višem obrazovanju na Kosovu, Zakon o stručnom obrazovanju i obuci)*.

- Pri **zapošljavanju, slobodna radna mesta treba da budu oglašena bez navođenja pola**. Muškarci i žene **treba jednako da budu plaćeni za isti posao koji obavljaju** i treba da im budu omogućeni **isti uslovi rada**. Pored toga, treba da postoje **ravnopravne mogućnosti za obrazovanje i profesionalnu obuku koju obezbeđuje poslodavac.** Dalje, **uznemiravanje i diskriminacija na osnovu pola je zabranjena.** U **sektoru zapošljavanja, žene imaju pravo na porodiljsko odsustvo i poslodavac nema pravo da postavi pitanje radniku/radnici o planiranju porodice ili da raskine ugovor na osnovu trudnoće**. Ukoliko se tako nešto dogodi, to to je onda diskriminacija na osnovu pola, koja će dalje biti razmotrena u Poglavlju posvećenom pravdi. Dok je pravo majke na **porodiljsko odsustvo** priznato, uzevši u obzir činjenicu da majka rađa dete i da će joj možda biti potrebno vreme da se oporavi i brine o detetu, briga o detetu i njegovo odgajanje nije isključivo odgovornost majke. Iz tog razloga, otac takođe ima pravo na **roditeljsko odsustvo,** a roditelji treba da da se dogovore o tome ko bi želeo da ostane kod kuće i da bude roditelj tokom detetovog ranog odrastanja. U tom pogledu, rodna ravnopravnost nalaže da bilo jedan ili drugi roditelj može da ispuni svoju ulogu, a rodne uloge i stereotipi ne treba da služe kao osnova za objašnjenje zašto jedan roditelj (obično majka) treba da bude taj koji će ostati kod kuće i voditi brigu o detetu. Partneri imaju pravo da se organizuju onako kako njima najviše odgovara u datim okolnostima, a treba da budu svesni da zakon, u određenoj meri[31], podržava bilo kog od roditelja da ostane u kući i brine o detetu. Pri donošenju takve odluke, roditelji mogu (majka takođe) da uzmu u obzir različita pitanja, npr. kako će ostanak u kući uticati na napredak u karijeri, itd. (*Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o radu i Zakon protiv diskriminacije).*

[31] To se odnosi na činjenicu da otac može koristiti roditeljsko odsustvo umesto porodiljskog odsustva majke u trajanju od 3 meseca, nakon što majka iskoristi svojih 6 meseci. Otac može koristiti svoje odsustvo umesto majke (prvih 6 meseci) samo u slučaju smrti majke ili ukoliko ona napusti dete. Ovakav zakon nije baš odgovarajući u pogledu značajne rodne ravnopravnosti, tako da bi roditelji u stvari trebalo da imaju mogućnost celokupnog perioda, što je posebno važno u patrijarhalnom društvu kakvo je kosovsko. Molimo vas da imate u vidu da je ovo obuhvaćeno Zakonom o radu, koji će biti dopunjen u toku 2014. godine. Međutim, opšta pitanja su važna i ona treba da budu razmotrena zato što je ovo jedna od glavnih oblasti koje doprinose ukorenjivanju rodnih stereotipa u kosovskom društvu.

- Sve finansijske institucije su u obavezi da obezbede muškarcima i ženama **ravnopravan pristup (i uslove) svim svojim proizvodima i uslugama** *(Zakon o rodnoj ravnopravnosti).*

- Ukoliko **žena ostane kod kuće da bi brinula o deci,** to treba da bude priznato kao doprinos dobrobiti porodice, porodičnoj ekonomiji i društvu u celini (Zakon o rodnoj ravnopravnosti).

- U **braku** su supružnici ravnopravni po svim ličnim i imovinskim pitanjima. To znači da i muškarci i žene daju svoj doprinos i dele zajednički prihod i imovinu. Uz to, oni su zajedno vlasnici jednakog dela zajedničke imovine, osim ako nije dogovoreno drugačije (ukoliko su prava jedne od strana povređena, ona treba da zatraži pravnu pomoć). Druge značajne sfere obuhvataju odlučivanje o zajedničkom prezimenu, gde supružnici treba zajednički da odluče o bračnom prezimenu. Ukoliko ne mogu da se dogovore o tome, onda imaju pravo da zadrže svoja prezimena. Slično tome, oni zajednički odlučuju o zajedničkom privređivanju unutar porodice (*Zakon o porodici*).

- Muškarci i žene imaju **jednaka prava nasleđivanja**: to se odnosi na bračne drugove, kao i na njihovu decu. Dakle, u braku, žena je priznata kao osoba koja ima pravo nasleđivanja (kako je navedeno gore), a i deca takođe imaju pravo nasleđa bez obzira na njihov pol *(Zakon o nasleđivanju na Kosovu).*

- **Mediji** (štampani i audio-vizuelni) imaju odgovornost ne samo da se postaraju da se njihovo osoblje sastoji iz pripadnika oba pola, već i da treba da promovišu rodnu ravnopravnost preispitujući tradicionalne prakse i stereotipe u njihovim programima bilo da su oni posvećeni rodnoj ravnopravnosti ili nečem drugom (*Zakon o rodnoj ravnopravnosti)*.

- U slučaju kada je **žena napadnuta u svojoj kući** (fizički, seksualno ili psihološko zlostavljana) kao supruga, majka ili ćerka, to se tretira kao težak prekršaj i organi vlasti su u obavezi da pravilno postupaju sa svakim izveštajem, nudeći neophodnu pomoć svakoj žrtvi, bez obzira na njen pol ili etničku pripadnost. U slučaju da je reakcija neadekvatna zbog tradicionalnih vrednosti ili stereotipa, npr. da žena ne treba da prijavi svog muža zbog prebijanja jer je to privatna porodična stvar, u koju država ne treba da se meša; onda je i to izjednačeno sa rodno zasnovanom diskriminacijom (Krivični zakonik Kosova, Zakon o nasilju u porodici, Zakon o diskriminaciji).

Rodna Jednakost u akciji: situacija na terenu

Istraživanja iz različitih izveštaja navode:

Zapošljavanje[32]*:*

- Javna preduzeća su u obavezi da osiguraju zapošljavanje na ravnopravnoj osnovi za muškarce i žene, međutim, prema podacima, oni ne pokazuju naročito pozitivne rezultate:

Institucija/Kompanija	**Muškarci**	**Žene**	**Donošenje odluka**			
			Muškarci		Žene	
KEK[33]	93% (7,804)	7% (573)	89% (32)		11% (4)	
PTK[34]	76% (2560)	24% (794)	76% (312)	89%[35] (65)	24% (99)	11%[36] (8)
bolnice	32%	68%	/		/	
Sudski savet Kosova	61% (35)	39% (29)	84% (10)		16% (2)	
sudovi	72% (157)	28% (69)	/		/	
škole	59% (16,167)	41% (11,387)	/		/	
Radio televizija Kosova	68% (355)	32% (162)	/		/	

Još jedna važna činjenica:

2005: preko 75% anketiranih žena (2005.) izjavilo je da nisu zaposlene i da nemaju lični prihod. Samo 19.2% žena je izjavilo da radi puno radno vreme.[1]

[32] Videti izveštaj organizacije NORMA, „Ispitivanje i praćenje sprovođenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti“, 2010., dostupno na http://www.norma-ks.org/repository/docs/norma_alb_(10)_(1).pdf pristupljeno 20/04/2014.
[33] Kosovska energetska kompanija – statistički podaci iz 2010. godine.
[34] Pošta i telekomunikacije Kosova – statistički podaci iz 2010. godine.
[35] Ovo se odnosi na rukovodeće položaje.
[36] *Isto.*

Druge oblasti u kojima postoji nedostatak rodne ravnopravnosti:

Nazivi javnih mesta	muški	ženski
Visoke škole	98% (566)	2% (10)
Koledži/Gimnazije	83% (73)	17% (15)
Nazivi ulica u Prištini	97%	3%

Nasleđivanje[37]:

- 40.83% od 1050 ispitanica je izjavilo da iako je nasleđe regulisano zakonom, ono se sprovodi na osnovu tradicije i običaja;
- 41.5% je izjavilo da je imovina prijavljena na ime njihovog supruga;
- 19.87% neudatih žena izjavilo je da je imovina prijavljena samo na ime njihovog oca, dok je 19.7% udatih žena izjavilo je da je imovina prijavljena ili pod imenom njihovog oca ili njihovog supruga;
- 54.9% žena navodilo je nasleđe samo u kontekstu zemljišta;
- 43.6% žena je izjavilo da je jedan od glavnih razloga nedostupnosti nasleđa osporavanje njihovih prava, dok 29.2% žena smatra da postoji strah od otuđenosti ukoliko žene zatraže nasledstvo i ako o tome obaveste muževljevu porodicu;
- 75.5% smatra da nasleđe treba da bude dato svoj deci, bez obzira na pol, dok 21.4% smatra da ono treba da bude dato samo muškarcima;
- 29.96% je izjavilo da, kada odlučuju o nasleđu, one ga ne posmatraju iz materijalne, već iz duhovne perspektive;
- 19.6% je izjavilo da bi želele da ustupe svoje nasledstvo svojoj braći zbog tradicionalnog porodičnog poretka na Kosovu, dok 7.21% smatra da samo muškarci treba da budu naslednici.

[37] Videti izveštaj kosovskog Centra, 'The right of women to inheriting property in Kosovo', 2011, available at https://dl.dropboxusercontent.com/u/55888602/kgscPublications/Shqip/EdrejtaeTrash%C3%ABgimise.pdf accessed on 20/04/2014

Žene na Kosovu se takođe plaše posledica ukoliko zatraže svoje pravo nasleđa. Udeo od 31.3% ispitanih žena je rekao da bi ih porodica ignorisala ili osuđivala ukoliko bi tražile svoje nasledstvo, 30.3% je izjavilo da bi one, prilikom ostvarivanja tog prava, bile sabotirane od strane muških članova porodice. Pored toga, 10.91% ispitanica smatra da bi ovaj problem mogao biti prevaziđen na miran način.

Obrazovanje[38]:

- Godine 2005., objavljeno je da je samo 15.8% žena nastavilo svoje obrazovanje nakon završetka srednje škole.
- Međutim, prema podacima sa poslednjeg popisa održanog 2011. godine:

Nivo obrazovanja	Muškarci	Žene
Diplomac	45,789	29,424
Magistar	5,984	2,811
Doktor nauka	1,108	228

Glasanje[39]:

Žene sa Kosova su dosledni glasači. Više od 2/3 je glasalo za istu partiju;
Žene koje žive u urbanim oblastima će verovatnije promeniti partiju za koju glasaju nego žene koje žive u ruralnim oblastima.
Porodica vrši određeni pritisak na žene u vezi sa tim za koga će da glasaju, ali većina ispitanica tvrdi da to nije slučaj;

[38] Videti izveštaj kosovskog Centra za rodne studije, „Kako glasaju žene na Kosovu", 2005., dostupno na https://dl.dropboxusercontent.com/u/55888602/kgscPublications/Publikimet1/1.%20HowdoWomenVoteinKosova.pdf pristupljeno 20/04/2014.

[39] *Isto.*

Velika većina žena ne pripada nijednoj političkoj partiji;
Žene imaju malo informacija o njihovim zakonskim i ustavnim pravima;
Osnovni izvor informacija za žene je televizija;
Više od 40% žena ne zna kome su odgovorni institucionalni lideri i to je očigledno među ženama koje žive u ruralnim oblastima, u kojima većina to nije znala; i
Žene imaju malo ili nimalo informacija o radu žena političara na Kosovu

Političko učešće[40]	**Žene**	**Muškarci**
Predsednici (ikada)	1	5
Premijeri (ikada)	0	6
Zamenici Premijera	1	4
Ministri	1	17
Zamenici ministara	1	34
Strane misije	6	16
Poslanici u nacionalnoj skupštini	40	80
Predsedavajući skupštinskih odbora	1	8
Gradonačelnici	1	32
Direktori u opštinskim direkcijama	4.4%	94.6%
Poslanici u skupštini opština	34%	66%
Javna služba	38%	60%

[40] Farnsveden, u Ćosaj-Mustafa A, Farnsvort N, „Profil rodova na Kosovu“, 2014. godina.

Stavovi o rodnoj ravnopravnosti među učenicima u školama na Kosovu [41]:

- 95.8% ispitanika (1700) reklo je da veruju da muškarci i žene treba da imaju jednaku mogućnost učestvovanja u društvu;
- 95.32% je izjavilo da veruju da muškarci i žene treba da imaju jednaka prava;
- 22.9% se slaže da žene treba da se klone politike, a 15.5% onih koji se slažu sa time bile su žene;
- 42.2% se slaže da, kada nema dovoljno poslova, muškarcima treba da bude data prednost (34% onih koji se slažu sa time bile su žene).

Oblasti u kojima se žene na Kosovu mogu suočiti sa neravnopravnostima:

- **Obrazovanje** (devojčice se još uvek ne smatraju jednakim kad je u pitanju obrazovanje; devojčice su često obezvređene; u nekim porodicama je važnije da su ćerke čestite, da su vaspitane, da znaju da poštuju i vode brigu o porodici, nego da budu obrazovane. U stvari, u određenim delovima društva, biti obrazovan i imati želju za menjanjem ukorenjenih rodnih uloga, koje su diskriminatorne unutar porodice, može se smatrati nepoštovanjem;
- **Zdravstvena nega (**žene se i dalje suočavaju sa visokom stopom smrtnosti; moguće je da nemaju pristup kontracepciji ili drugim vidovima zaštite da bi obezbedile siguran seks);
- **Zapošljavanje -** Ženama je i dalje teško da stupe na tržište rada;
- **Jednaka zarada za isti posao**: žene su plaćene manje za isti posao koji obavljaju i muškarci. Ovde se radi o percepciji, koja je zastupljena u mnogim društvima, a koja ne vidi žene kao hranioce porodice;
- Moguće je da žene ne dobijaju iste **mogućnosti** kad je u pitanju unapređenje, profesionalno obrazovanje i obuka;
- Tokom zapošljavanja moguće je da se ženama postavlja pitanje o planiranju porodice, da poslodavac ne mora da joj plati **materinsko odsustvo** ili tokom trudnoće poslodavac može raskinuti njen ugovor;
- Nema puno slučajeva u kojima je **briga o deci** podeljena između supružnika i nije uobičajeno da se očevi opredeljuju za duže roditeljsko odsustvo da bi omogućili majkama da se vrate svojim karijerama. Pored toga, otac ne može da uzme početno porodiljsko odsustvo osim ako majka ne napusti svoje dete ili umre. Time se nastavljaju rodni stereotipi koji postoje u društvu, prema kojima je majka odgovorna da se brine o detetu. Da bi imali značajnu rodnu ravnopravnost, oba roditelja treba da budu prepoznata kao odgovorna za sve potrebe deteta.

[41] Kosovski centar za obrazovanje, „Istraživanje o konceptu državljanstva među školskom decom na Kosovu“, april 2014. godine.

- Doprinos koji žene imaju u kući uglavnom nije priznat, naročito u slučajevima gde one nemaju drugi izvor prihoda;
- Obezbeđivanje poštovanja za njen privatan život:

    - ✓ Očekivano je da, kada se žene udaju, one žive u muževljevoj porodici zajedno sa njegovim roditeljima, čime se omogućuje da dalje ukorenjene rodne uloge značajno utiču na privatni život žena; npr. ženski članovi porodice „savetuju“ žene o tome šta one treba da nose i kako one treba da se obraćaju drugim članovima porodice;
    - ✓ žena možda neće biti slobodna da odluči gde i kada da ide, i od nje se može tražiti da pita svog muža, njegove roditelje ili njegovu širu porodicu;
    - ✓ ženi možda neće biti dozvoljeno da izađe sama, što znači da će možda biti kritikovana kada sama uzima taksi ili koristi javni prevoz, tako da mora biti u društvu neke osobe, bilo člana porodice ili nekog od svoje dece;
    - ✓ možda neće biti prihvatljivo da žena izađe uveče sa prijateljima, zato što, kao mlada žena ili udata žena, ona mora da potvrdi da je vredna poštovanja;
    - ✓ ona može biti zaposlena ali njen rad se ne smatra značajnim poput rada njenog muža i njoj nije dozvoljeno da ima sopstveni bankovni račun ili da ima kontrolu nad novcem koji zarađuje: svakog meseca se od nje traži da preda novac svojoj svekrvi ili njenom mužu, i oni odlučuju o tome kako će se taj novac trošiti;
- **Pristup bankarskim zajmovima** i drugim kreditima za otpočinjanje poslovnih delatnosti: žene se ne smatraju potencijalnim mušterijama od strane finansijskih institucija i njihovi proizvodi nisu usmereni ka njima. Zauzvrat, kada se one prijave za kredit, suočavaju sa stereotipnim stavovima, pa i diskriminacijom;
- **Nasleđivanje,** uključujući **imovinska prava** (žene se i dalje ne smatraju ravnopravnim sa muškarcima kada su u pitanju njihova prava da naslede imovinu ili druga sredstva od svojih očeva. U mnogim porodicama, ženama je „ponuđen“ mali udeo, i očekuje se da će žene taj udeo ustupiti svom bratu. Veoma retko se dešava, kada je slučaj nasleđivanja u pitanju, da to nasledstvo bude podeljeno ravnopravno i, u stvari, nasleđeno kao takvo). Slično tome, žene možda ne budu prijavljene na imovinu koju poseduju zajedno sa suprugom, što kasnije može dovesti do problema sa nasleđivanjem ili one mogu biti izložene pritisku muževljeve šire porodice da ne traže nasledstvo u slučaju kada ostanu udovice.
- **Politika:** iako je kvota od 30% za izbore značila da više žena sudeluje u javnom životu, to nije u skladu sa međunarodnim standardima (40%), i do sada to nije dovelo do značajne promene po pitanju promene stavova. U mnogim slučajevima, muškarci, koji imaju dominantnu ulogu u partijama, biraju žene i zatim ih kontrolišu obezbeđujući da one prate partijsku liniju. Dok je očigledno da kvota treba da ostane, ali kako se nije u potpunosti dobro pokazala, mora biti učinjeno više da bi se osigurala promena stereotipnih stavova o ženama. Pozitivna stvar je ta što je Predsednik Republike Kosovo žena, kao i nedavni izbor prve žene gradonačelnika na Kosovu. Međutim, čak su i ove promene male i nisu dovoljne da izmene stavove. Razlog za to je taj što je Kosovo i dalje patrijarhalno društvo i žene se još uvek ne vide kao sposobne da doprinesu u poslovima u kojima dominiraju muškarci. Na primer, studija, koju je sproveo KEC 2014. godine, ustanovila je da mlade žene veruju da one treba da ostanu izvan politike pošto smatraju da im tu nije mesto. To je poseban problem jer, ako mlade devojke ne počnu da razmišljaju o tome da žele da postanu Predsednice

Republike ili Predsednice Vlade, nego misle da je to uloga koja je namenjena muškarcima, biće potrebno puno vremena za promenu tih stavova.

- **Mediji:** novine i televizija donekle pokrivaju teme rodne ravnopravnosti; međutim, to nije uvek delotvorno. Određene tv stanice su počele sa emitovanjem emisija u kojima se žene pozivaju da govore o određenoj temi.

Zašto je rodna neravnopravnost toliko ukorenjena / šta nam istorija govori?

Čuveni, a ipak žaljenja vredni citati koji pokazuju da rodna nejednakost ima dugu istoriju:

"Žena treba da bude dobra za sve kod kuće,
ali napolju da ne bude dobra ni za šta." —Euripid (480/85–406 p.n.e.)

"Sve težnje muškaraca su težnje žena, ali u svima njima žena je inferiornija u odnosu na muškarca." —Platon (428/27–348/47 p.n.e.)

"Žene treba da ostanu kod kuće, da budu mirne, održavaju kuću i rađaju decu" —Martin Luter (1483–1546)

"Glas joj uvek beše blag, tih i nežan, što je izuzetno kod žena divno."

"Ne dajte da kapi vode, žensko oružje, umrljaju mi muške obraze!"
—Vilijem Šekspir (1564–1616)

"Većina žena nema ni malo karaktera."
"Muškarci, neki za posao, neki za zadovoljstvo; /
Ali svaka je žena u srcu razvratnica."*
**Razvratnik/razvratnica je muškarac/žena koji/koja se ponaša nemoralno*
—Aleksandar Poup (1688–1744)

"Gospodine, žena koja se moli je poput psa koji hoda na njegovim zadnjim nogama. Ona to ne čini dobro; ali vi bivate iznenađeni kad je vidite da to uopšte i čini."
—Semjuel Džonson (1709–1784)

*"Namera prirode bila je da žene budu naši robovi *. One su naše vlasništvo… žene nisu ništa drugo osim mašine za rađanje dece."*
—Napoleon Bonaparta (1769–1821)

"Posmatrajte društvo žena kao neophodnu neprijatnost društvenog života, i izbegavajte ga što je moguće više."

—Lav Tolstoj (1828–1910)

"Nijedna žena nije genije; žene su dekorativni pol."

—Oskar Vajld (1854–1900)

Žene pisci – da li su one postojale tokom istog perioda?

Žene nisu toliko primetne i popularne u svetskoj istoriji u odnosu na muškarce; ali to ne znači da žene nisu bile prisutne.

Ime Pisca	Period	Publikacije
Meri Vulstonkraft	1759 – 1797	Ona je pisala o obrazovanju, putovanjima, istoriji, politici i pravima žena. Najpoznatija je po delu: ***'Odbrana prava žena' 1792***.
Hana Adams	1755 – 1831	Prva profesionalna spisateljica u Sjedinjenim Američkim Državama. Ona je pisala da bi se upoznala sa mnogim predmetima kao što su teologija i istorija, uključujući i knjigu pod nazivom: ***'Zbirna istorija Nove Engleske', 1799***. To je prva knjiga o istoriji SAD koja prati period od broda Mejflauer do potpisivanja federalnog Ustava.
Francis Barni	1752 – 1840	Francis Barni je bila spisateljica romana, dnevnika i dramska. Svoj prvi roman, pod nazivom ***Evelina*** objavila je anonimno 1778. godine. Nakon njega usledili su sledeći romani: Sesil (1782), Kamila (1796) i Lutalica (1814). Kad je obelodanila da je ona autor Eveline, to joj je odmah donelo slavu. Opisana kao knjiga koja sa duhovitog aspekta posmatra žensko pitanje, ona je njena najčitanija knjiga danas.
Džejn Ostin	1775 – 1817	Džejn Ostin je bila spisateljica romana, čije su knjige govorile o srednjoj i višoj klasi u Engleskoj. One su poznate po svojoj domišljatosti, društvenim zapažanjima i uvidu koji pružaju o životu žena u 19-om veku. Ostin je objavila četiri romana za života, iako su se oni pojavili bez njenog imena dok je autorstvo ukazivalo na "damu". Njeni romani su: ***Razum i osećajnost (1811)***, ***Gordost i predrasude (1813)***, ***Mensfild Park (1814)*** i ***Ema (1816)***.

Kejt Šopen	1851 – 1904	Šopen je počela da piše nakon smrti svog supruga jer je bila primorana da se brine o sebi i svojih šestoro dece koje je dobila pre nego što je napunila 28 godina. Pisala je kratke priče kao što su ***Ljudi iz rečnog rukavca (1894),*** za koju je dobila nacionalno priznanje u Sjedinjenim Američkim Državama. Međutim, nakon toga je objavila kontroverzni, danas od kritike priznat roman ***Buđenje (1898)***, koji se bavi ženskom nezavisnošću kroz heroinu koja napušta svog muža i decu da bi otkrila sopstvenu ličnu slobodu. Godine 1990., dodeljena joj je zvezda na Bulevaru slavnih u Sent Luisu, dok je 2012. godine dobila bronzanu bistu na Trgu pisaca u Sent Luisu, u državi Misuri, u Sjedinjenim Američkim Državama.
Marija Edžvort	1767 – 1849	Ohrabrena od strane svog oca, Marija Edžvort je u početku pisala dečje knjige, kao i romane za odrasle. Većina njenih romana fokusirala se na život u Irskoj, uključujući knjige pod nazivom *Zamak Rakrent* (1800), *Enui* (1809), *Odsutni* (1812), *Ormond* (1817). U njenim knjigama ona se bavi polnom ravnopravnošću i često oslikava žene kao ključne likove. Ona se takođe dopisivala sa vodećim literarnim i ekonomskim piscima kao što su Ser Volter Skot i Dejvid Rikardo.
Sestre Bronte: **Šarlota Bronte** **Emili Bronte** **En Bronte**	 1816 – 1855 1818 – 1848 1820 - 1849	Sestre Bronte objavile su zbirku pesama 1846. godine pod pseudonimom Karer, Elis i Akton Bel. Šarlota je takođe napisala roman pod nazivom ***Profesor***, čije je objavljivanje prvo odbijeno, mada je kasnije objavljen. Međutim, godinu dana kasnije, 1847. godine, sve tri sestre objavile su romane pod gore navedenim pseudonimima: Šarlota/Karer Bel je objavila roman pod nazivom ***Džejn Ejr***; Emili/Elis Bel objavila je roman pod nazivom ***Orkanski visovi*** a En/Akton Bel objavila je roman pod nazivom ***En Grej***. Godine 1848. one su otišle da se sretnu sa svojim izdavačem da bi mu otkrile svoj identitet, kada je izdavač bio iznenađen jer je smatrao da su njih tri obične žene sa sela.
Harijet Bičer Stou[42]	1811 – 1896	Harijet Bičer Stou napisala je mnogo romana. Najpoznatija je po svom romanu posvećenom borbi protiv ropstva ***Čiča Tomina koliba (1852*)**, koji je postao bestseler koji je istovremeno bio veoma hvaljem i žestoko kritikovan. Kada se susrela sa ***Predsednikom Abrahamom Linkolnom 1862. godine***, on joj je navodno rekao „***dakle, vi ste ta mala žena***

[42] Više informacija je dostupno na: https://www.harrietbeecherstowecenter.org/pdf/hbs_bio.pdf pristupljeno 10/04/2014.

		koja je napisala knjigu koja je započela ovaj veliki rat“. Sama knjiga nije bila jedini uzrok rata, ali ona je podstaknula mišljenja za i protiv ropstva koja su imali Sever i Jug i koja su dovela do Građanskog rata.
Virdžinija Vulf	1882 – 1941	Virdžinija Vulf smatra se jednom od najčuvenijih modernih romanopisaca. Ona je profesionalno počela da se bavi pisanjem 1900. godine i objavila je nekoliko romana i eseja. Poznata je po tome što je bila najvažniji lirski romanopisac na engleskom jeziku i poredili su je sa Džemsom Džojsom zbog eksperimentisanja sa narativnim tokom svesti u njenim romanima. U romanu ***Sopstvena soba (1929)***, izjavila je da, kako bi mogla da piše, ***ženi su potrebni sopstveni prihod i sopstvena soba.***
Lujza Mej Alkot	1832 – 1888	Lujza Mej Alkot počela je da piše da bi pomogla svojoj porodici, koja je imala novčane probleme. U početku je pisala pod imenom A.M. Bernard, iako je kasnije objavljivala knjige pod svojim imenom. Objavila je nekoliko romana, mada je najpoznatija po romanu pod nazivom ***Male žene.***
Simon de Bovoar	1908 – 1986	Simon de Bovoar bila je jedna od najčuvenijih francuskih egzistencijalnih filozofa i pisaca. Pisala o etici, feminizmu, fikciji, autobiografiji i politici. Objavila je knjige pod nazivom ***Etika dvosmislenosti***, ***Mandarini*** i ***Drugi pol***. U knjizi ***Drugi pol*** ona je rečito napala činjenicu da su žene bile proterane u sferu „imanencije” i pasivnog prihvatanja uloga koje su im dodeljene. Kao tekst ta knjiga se koristi kao osnova feminističke revolucije i potrebe za ispitivanjem ugnjetavanja žena i njihovog otkrovenja.

Moderne čuvene spisateljice:

Ime	Period	Publikacije
Margaret Atvud	1939 -	Kanadska pesnikinja i romanopisac: objavila je mnogo romana, pesama i kratkih priča
Elis Voker	1944 -	Američka spisateljica: napisala je roman, koji je kritika priznala, pod nazivom *Boja purpura* za koji je dobila Nacionalnu književnu nagradu i Pulicerovu

		nagradu za književnost
Toni Morison	1931 -	Američka spisateljica: napisala je mnogo romana, uključujući roman pod nazivom *Voljena*, za koji je dobila Pulicerovu nagradu 1988. godine i Nobelovu nagradu 1993. godine. Dodeljena joj je predsednička Medalja slobode.
Džojs Karol Outs	1938 -	Američka spisateljica, objavila je preko 40 romana, kratkih priča i pesama.
Izabel Aljende	1942 -	Čileanska spisateljica: pisala je romane, koji odaju poštu ženama, sa elementima mitologije i realizma.
Silvija Plat	1932 – 1963	Američka pesnikinja, romanopisac i spisateljica kratkih priča: napisala je puno pesama za koje je posthumno nagrađena Pulicerovom nagradom za knjigu pod nazivom ***Zbirka pesama***
Dž.K. Roling	1965 -	Britanski spisateljica najpoznatija po seriji knjiga o Hari Poteru.

Spisateljice na Balkanu		
Ime spisateljice	**Period**	**Publikacije**
Musine Kokollari	1917 – 1983	Prozna spisateljica i političarka u pred-komunističkoj Albaniji, krivično gonjena od strane komunističkog režima. Napisala je zbirku priča ***Kako mi kaže moja stara majka***
Mira Meksi	1960 -	Albanska spisateljica i prevoditeljka, koja je napisala mnogo romana i dobitnica je različitih nagrada. Jedan od njenih romana je ***Bal u Versaju***.
Besa Muftiu	1961 -	Albanska spisateljica, koja je pisala knjige na francuskom jeziku i objavila pesme ***Izgubljeni prijatelji*** i romane

		kao što je ***Ispovesti mesta koja nedostaju***
Elena Đika	1822-1829	Spisateljica i izdavačica albanskog porekla. Napisala je mnogo knjiga, kao što su ***Žene u Orijentu*** **i** ***Albanci u Rumuniji*** između ostalih.
Jelena Dimitrijević	1862-1945	Čuvena srpski spisateljica, koja je puno putovala i pisala o svojim iskustvima, kao što su njena putovana u Grčku, Indiju, Egipat i Ameriku.
Marija Knežević	1963	Srpska spisateljica, koja je napisala puno pesama, romana i kratkih priča.
Isidora Sekulić	1877 – 1958	Srpska prozna spisateljica romanopisac i esejistkinja
Milica Stojadinović	1828 - 1878	Srpska pesnikinja iz 19. veka.
Svetlana Velmar-Janković	1933 – 2014	Srpska esejistkinja i romanopisac.

Žene dobitnice Nobelove nagrade za književnost u periodu 1901 – 2013

Nobelova nagrada:

Alfred Nobel bio je švedski hemičar, izumitelj i proizvođač oružja. U oblasti proizvodnje oružja, izumeo je određen broj patenata, uključujući dinamit. 27. novembra 1895. godine Alfred Nobel je potpisao svoj testament, u kojem je naveo da veliki deo njegovog bogatstva bude upotrebljen za različite nagrade. Stoga je ustanovljena Nobelova nagrada za fiziku, hemiju, fiziologiju ili medicinu, književnost i mir. Godine 1968., švedska Centralna banka ustanovila je Nagradu iz oblasti ekonomije, u znak sećanja na Alfreda Nobela. U periodu 2001-2013 godine Nobelova nagrada i Nagrada za ekonomiju dodeljene su 561 put.[43]

[43] Dalji detalji dostupni su na adresi http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/facts/ pristupljeno 20/04/2014

Dobitnice Nobelove nagrade za književnost:

Ime	Godina	Publikacije
Selma Otilija Luisa Lagerlef	1909	Švedska autorka knjiga za decu i prva žena koja je dobila Nobelovu nagradu za knjigu pod nazivom ***Nilsova čudesna avantura***
Gracija Deleda	1926	Prva italijanka koja je dobila Nobelovu nagradu za svoj rad
Zigrid Anset	1928	Norveška spisateljica, dobila je Nobelovu nagradu za knjigu pod nazivom ***Kirstin Lavransdater*** i ***Gospodar Hestvikena***. U romanu ***Kirstin Lavransdater*** ona je pisala o životu u Skandinaviji u srednjem veku, prikazanom kroz iskustva žene.
Perl Bak	1938	Američka spisateljica, dobitnica Pulicerove nagrade 1932. godine za roman *Dobra zemlja*, koji je oslikao život seljaka u Kini. Godine 1938., dobila je Nobelovu Nagradu za književnost.
Gabrijela Mistral	1945	Čileanska pesnikinja/diplomatkinja: prva je žena iz Latinske Amerike koja je dobila Nobelovu nagradu za književnost.
Neli Saks	1966	Jevrejsko-nemačka pesnikinja i dramska spisateljica. Godine 1966., dobila Nobelovu nagradu za književnost zajedno sa Šmuelom Jusufom Agnonom. Ona je navodno izjavila da je Agnon predstavljao državu Izrael, dok je ona predstavljala tragediju jevrejskog naroda.
Nadin Gordimer	1991	Južnoafrička spisateljica, koja je objavljivala dela u vezi sa aparthejdom u Južnoj Africi, a koja su bila zabranjena dugi niz godina.
Toni Morison	1993	Američka spisateljica – vidi gore.
Vislava Žimborska	1996	Poljska pesnikinja, dobitnica Nobelove nagrade za književnost 1996. godine.
Elfride Jelinek	2004	Austrijska dramska spisateljica i romanopisac, dobitnica Nobelove nagrade za književnost 2004. godine.
Doris Lesing	2007	Britanska dramska spisateljica, romanopisac, pesnikinja i spisateljica kratkih priča. Dobitnica je Nobelove nagrade za književnost 2007. godine kao najstarija osoba koja je

		dobila tu nagradu.
Herta Miler	2009	Nemačko-rumunska spisateljica i pesnikinja, dobitnica Nobelove nagrade za književnost 2009. godine. Nobelov komitet izjavio je da ona oslikava okruženje razbaštinjenih.
Alis Manro	2013	Kanadska autorka kratkih priča.

Laureatkinje Nobelove nagrade u drugim oblastima[44]:

Fizika		
Marija Goper Majer	1963	Otkrića u vezi sa strukturom nuklearnog jezgra
Mari Kiri	1903	Pionirska istraživanja radioaktivnosti
Hemija		
Ada E Jonat	2009	Studije o strukturi i funkciji ribozoma
Doroti Kraufut Hodžkin	1964	Određivanje strukture važnih biohemijskih supstanci pomoću X zraka
Irena Žolio-Kiri	1935	Sinteza novih radioaktivnih materijala
Mari Kiri	1911	Otkriće radioaktivnih elemenata
Fiziologija/Medicina		
Elizabet H. Blekburn i Karol V. Grajder	2009	Otkriće kako su hromozomi zaštićeni telomerama i enzimom telomerazom
Fransoaz Bare-Sinusi	2008	Otkriće virusa HIV
Linda Bak	2004	Otkriće mirisnih receptora i organizacije olfaktornog sistema
Kristiana Nuslajn-Volhard	1995	Otkriće vezano za genetsku kontrolu ranog embrionalnog razvoja
Gertrud B. Lajon	1988	Otkriće važnih principa za lečenje narkomanije
Rita Levi-Montalcini	1986	Otkriće faktora rasta

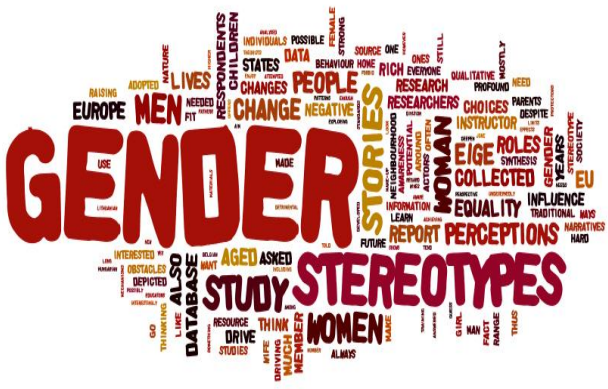
[44] Za dalje detalje o Nobelovim nagradama dodeljenim ženama posetite: http://www. nobelprize.org / nobel_prizes /lists/women.html, pristupljeno 20/05/2014.

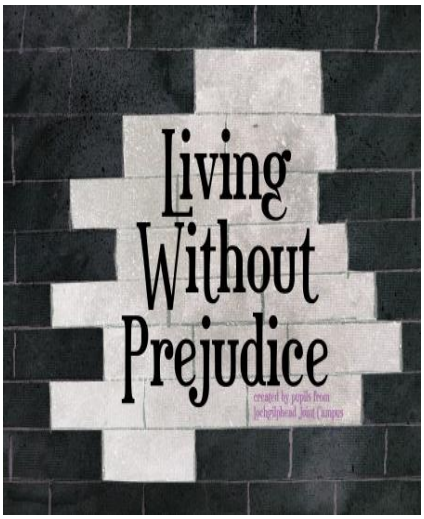
Barbara Mek Klintok	1983	Otkriće pokretnih genetskih elemenata
Rozalin Jalou	1977	Razvoj radioimunoeseja peptidnih hormona
Gerti Tereza Kori	1947	Otkriće toka katalitičkog pretvaranja glikogena
Nagrada za mir		
1. **Elen Džonson Sirlif,** Predsednica Liberije, što čini Liberiju prvom afričkom državom koja je imala ženu za predsednika 2. **Lejma Gboui,** mirovna aktivistkinja u Mirovnom pokretu žena u Liberiji. Zajedno sa Elen Džonson Sirlif dala je svoj doprinos kraju građanskog rata u Liberiji 2003. godine. 3. **Tvakol Karmen,** novinarka, aktivistkinja za ljudska prava i političarka. Prva žena iz Jemena i prva žena arapskog porekla koja je dobila nagradu.	2011	Za nenasilnu borbu za bezbednost žena, i za pravo žena na puno političko učešće
Vangari Muta Matai, ekološka i politička aktivistkinja iz Kenije, izabrana poslanica u parlamentu i prva žena iz Afrike koja je dobila nagradu.	2004	Doprinos održivom razvoju, demokratiji i miru
Širin Abadi, Prva žena sutkinja u Iranu pre Iranske revolucije. Počela je da se bavi privatnom praksom kako bi branila prava žena i dece.	2003	Napori za uspostavljanje demokratije i ljudska prava, naročito njena borba za prava žena i dece.
Džodi Vilijams, američka politička aktivistkinja koja je radila na zabrani i raščišćavanju protivpešadijskih mina.	1997	Napori koji su doveli do zabrane i raščišćavanja protivpešadijskih mina
Rigoberta Menču Tum, je starosedeljka Gvatemale iz etničke grupe Kiče, koja je posvetila svoj život upoznavanju sveta sa teškoćama sa kojima su se suočili starosedeoci Gvatemale tokom i nakon građanskog rata.	1992	Priznanje njenom radu na uspostavljanju socijalne pravde i etno-kulturnog pomirenja zasnovanog na poštovanju prava starosedelaca
Aung San Su Ki, opozicioni politička	1991	Zbog njene nenasilne borbe za demokratiju i

liderka u Burmi, koja je provela skoro 21 godinu u kućnom pritvoru (1989 – 2010)		ljudska prava
Alva Mirdal, sociološkinja iz Švedske, političarka i diplomatkinja. Godine 1950., bila je angažovana na visokom položaju u UN, kao prva žena na tom položaju. Snažno je podržavala razoružavanje, što je koristila u diplomatiji.	1982	Za njene napore u razoružavanju i uspostavljanju zona bez nuklearnog naoružanja.
Majka Tereza (Agnesa Gondže Bojadžiju), katolička kaluđerica, koja je upravljala staračkim domovima i bolnicama za siromašne bolesne ljude u Indiji, a takođe se bavila humanitarnim radom u mnogim zemljama	1939	U znak priznavanja njenog humanitarnog rada širom sveta
Beti Vilijams, čiji je otac bio protestantske vere, a majka katoličke. Nakon vatrenog okršaja u Belfastu, u kojem je ubijeno troje nedužne dece, formirala je Zajednicu ljudi za mir zajedno sa **Mejrid Korigan** (tetkom ubijene dece sa kojom je i delila Nobelovu nagradu). Usled ekstremističkih glasina, pokret je prestao sa radom. Međutim, **Mejrid Korigan** nastavila je da veruje da takav pokret može imati uticaj čak i nakon njegovog prestanka sa radom, i nastavila je sa takvim naporima na lokalnim nivoima.	1976	U znak priznavanja uspostavljanja mirovnog pokreta u Severnoj Irskoj
Emili Grin Balč, američka ekonomistkinja i profesorka u SAD. Ona je imala centralnu ulogu u Međunarodnoj ligi žena za mir i slobodu, za šta je dobila Nobelovu nagradu za mir. Godine 1917. kritikovala je SAD zbog ulaska u rat i upozoravala na pojavu fašizma, kritikujući zapadne demokratije zato što nisu pokušavale da zaustave Hitlerovu i Musolinijevu agresivnu politiku. Zbog takvih komentara, ona je u SAD bila viđena kao radikalka i izgubila je mesto profesorke.	1946	U znak priznanja njenom radu u mirovnom pokretu

Džejn Adams, američki sociološkinja/ socijalna radnica i liderka ženskih pokreta sufražetkinja i mirovnih pokreta. Godine 1919., osnovala je Međunarodnu ligu žena za mir i slobodu. Dugi niz godina pokušavala je da natera velike sile da se razoružaju i sklope mirovne sporazume. Tokom Prvog svetskog rata, predsedavala je konferencijom u Hagu, da bi naterala Predsednika Vudroa Vilsona da posreduje u uspostavljanju mira među zaraćenih država, međutim bez uspeha. Kada su SAD stupile u rat, ona je to kritikovala, kao i Versajski Sporazum nametnut Nemačkoj 1919. godine, za koji je rekla da je toliko ponižavajući za Nemačku da će dovesti do nemačkog rata iz osvete. U to vreme je bila smatrana radikalkom i opasnošću za bezbednost SAD, mada je pred kraj svog života bila počastvovana od strane američke Vlade zbog svojih napora za mir.	1931	U znak priznanja njenom radu u mirovnom pokretu
Baronesa Berta Sofi Felisita fon Satner, austrijski spisateljica, koja je napisala jednu od najuticajnijih antiratnih knjiga 19. veka *Položite oružje*. Bila je prva žena koja je dobila Nobelovu nagradu za mir.	1905	U znak priznanja njenim naporima u mirovnom pokretu
Ekonomija		
Elinor Ostrom, američki politička ekonomistkinja, podelila je Nobelovu nagradu za ekonomiju sa Oliverom E. Vilijamsonom. Ona je objavila knjigu pod naslovom *Upravljanje običnim ljudima* i do danas je ona jedina žena koja je dobila Nobelovu nagradu iz oblasti ekonomije.	2009	Za njenu analizu ekonomske vladavine, naročito nad običnim ljudima

4 STEREOTIPI I PREDRASUDE

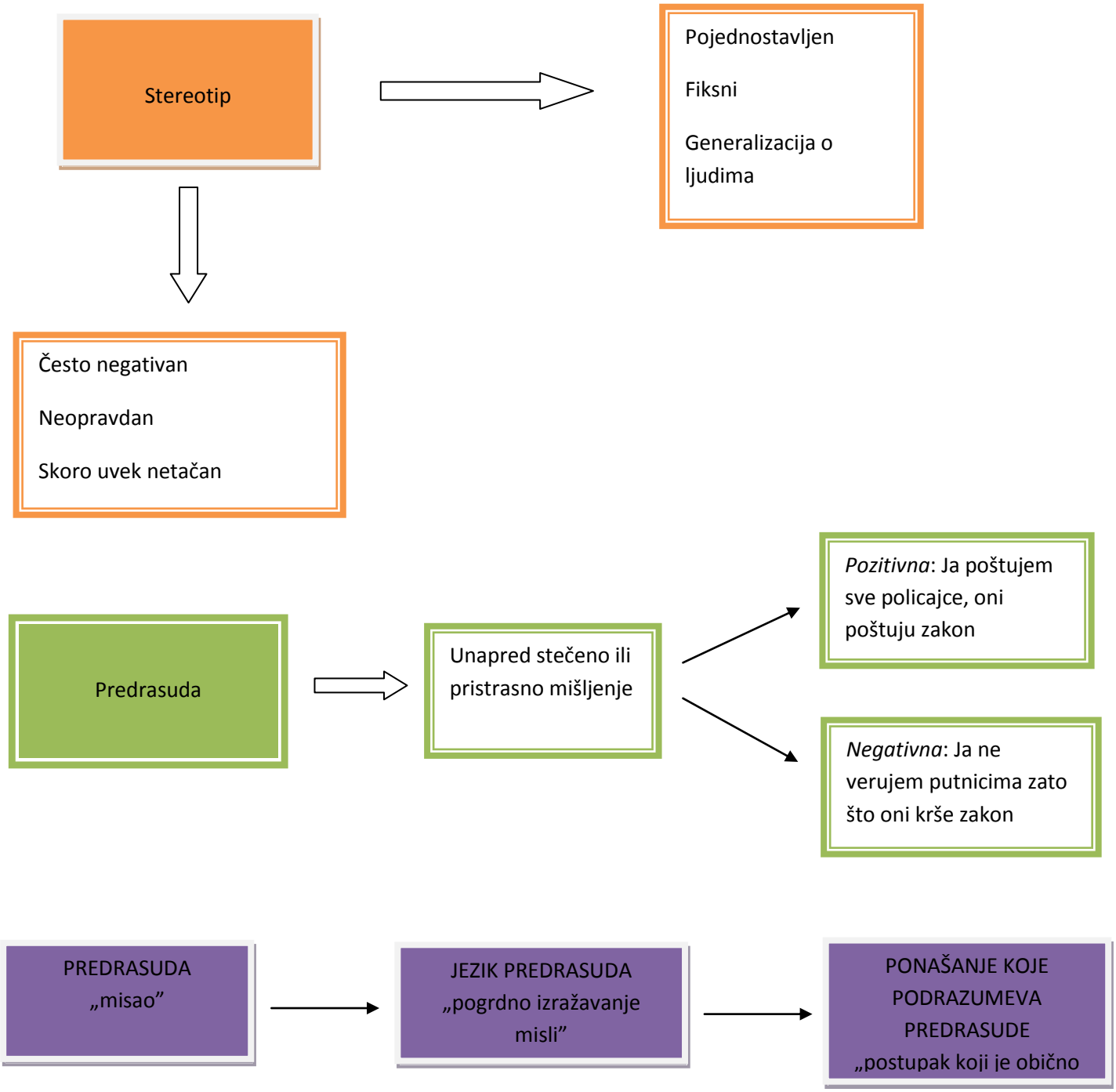

Definicije

Seksualna orijentacija	Onosi se na sposobnost svake osobe za dubokom emocionalnom, ljubavnom i seksualnom privlačnosti ka, i intimnim i seksualnim odnosima sa, osobama drugog pola ili istog pola ili više od jednog pola
Rodni identitet	Odnosi se na duboko unutrašnje i individualno iskustvo roda kod, koje može i ne mora korespondirati sa polom stečenim pri rođenju, kao što je lični osećaj prema sopstvenom telu (koje može obuhvatati, ako su slobodnom voljom odabrane, promene ličnog izgleda ili funkcija medicinskim, hirurškim ili drugim sredstvima) i ostalim vidovima izražavanja roda, uključujući odevanje, govor i manire

Videti Preambulu principa iz Džogdžakarte, Primena Međunarodnog zakona o ljudskim pravima u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom

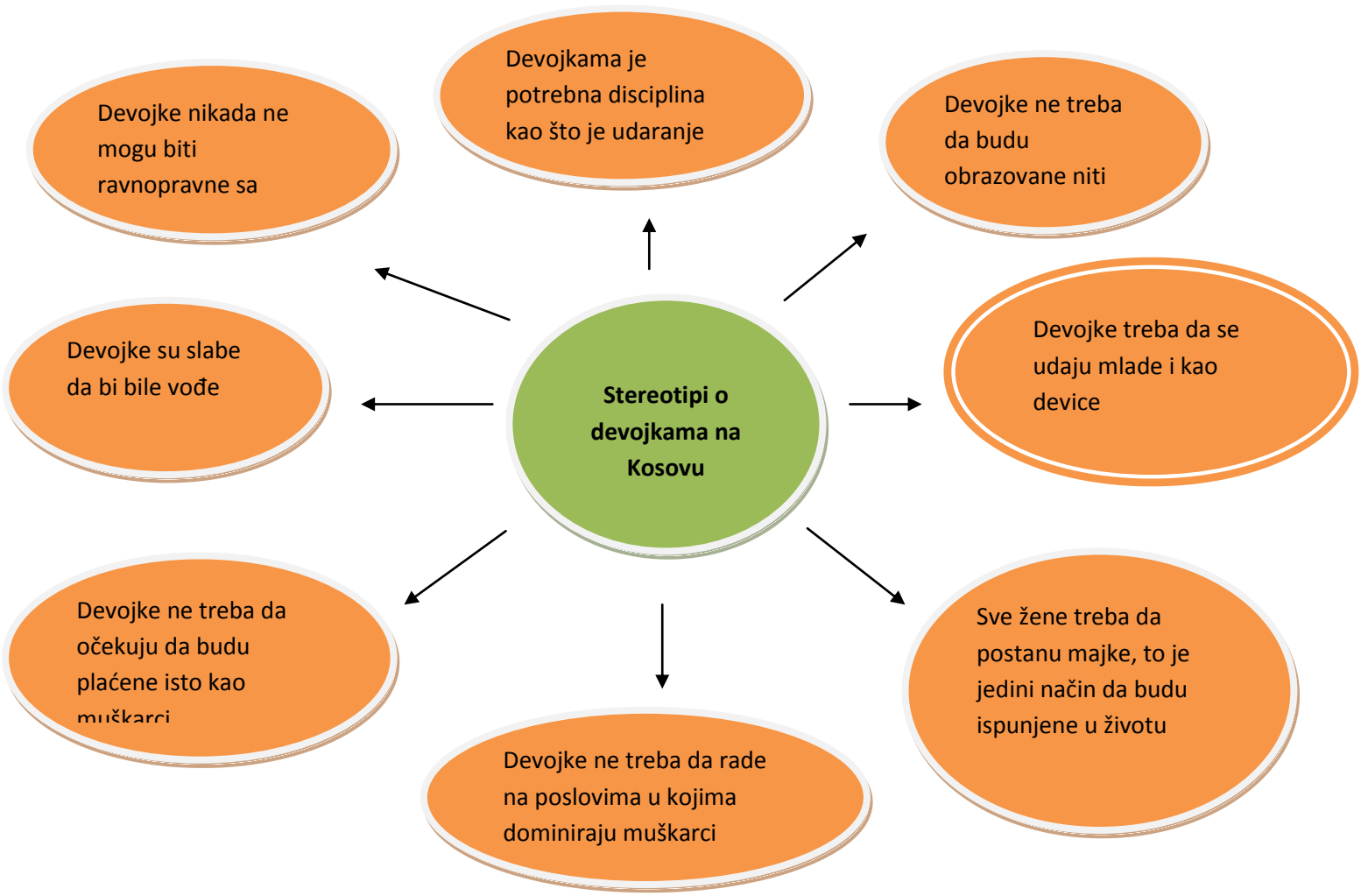

Zašto ljudi koriste stereotipe:

- Oni pomažu pri suočavanju sa razlikama
- Oni pomažu ljudima da formiraju grupni identitet
- Oni čine da se ljudi osećaju bezbednim

Rodni stereotipi na Kosovu

Stereotipi o dečacima:

- Treba da se brinu za svoju porodicu;
- Treba da se ožene i da se postaraju da dobiju sina da bi nastavili porodičnu liniju;
- Treba da naslede svu imovinu i treba da, ako je potrebno, posreduju kod svojih sestara;
- Treba da se postaraju da njihova žena poštuje sve članove porodice;
- Ne treba da pomažu u kući, jer je to ženski posao;
- Treba da budu pažljivi pri izboru karijere koja je odgovarajuća za muškarce;

Studija koju je sproveo Centar za rodne studije tokom 2013.	DA	NE	M DA	Ž DA
Od devojke se očekuje da ima seksualne odnose sa momkom ako on troši puno novca na nju	24%	76%	33%	15%
Kada žene kažu NE, one misle DA	45%	55%	55%	35%
Pravi muškarac je aktivan, agresivan, nezavisan i dominatan	40%	60%	47%	34%
Od devojke se očekuje da bude devica kada stupi u vezu	65%	35%	59%	70%
Ljubomora je način iskazivanja ljubavi	49%	51%	51%	47%
Osoba koja zlostavlja druge dok je pod uticajem droga ili alkohola nije odgovorna za njegovo/ njeno ponašanje	44%	56%	43%	44%
Prihvatljivo je da momak udari svoju devojku ako ga je prevarila	44%	56%	46%	40%
Deci je potreban njihov otac čak i kada se nasilno ponaša prema njihovoj majci	44%	56%	51%	38%
Posledice psihosocijalnog/ emocionalnog zlostavljanja isto su ozbilje kao fizičko nasilje	71%	29%	65%	75%
Silovanje se može dogoditi u braku	54%	46%	56%	53%
Uspešna veza je moguća čak i ako devojka nije devica	69%	31%	64%	72%
Uobičajeno je da zanemarujete svoje prijatelje kada imate ljubavnika	34%	66%	30%	37%
Žena mora paziti da ne isprovocira / izazove svog muža	66%	34%	64%	68%
Lako je napustiti partnera kada je on odlučio da prekine nasilan odnos	49%	51%	52%	46%
Osoba zlostavlja/maltretira partnera jer mu je na taj način lakše da ih kontroliše	60%	40%	60%	60%
Žene su isključivo odgovorne za brigu o deci i za rad u kući	40%	60%	43%	37%
Savršena žena je pasivna, brižna, pričljiva i krhka	33%	67%	33%	33%

Efekti stereotipa i predrasuda

Stereotipi i predrasude mogu imati snažan uticaj na pojedinca, kao i na društvo u celini. Prema tome, Kosovo nije izuzetak kad su u pitanju stereotipi i predrasude koji postoje vezano za muškarce i žene i uloge koje oni treba da imaju u društvu, kao i za pripadnice LGBT zajednice.

Pre svega, stereotipi i predrasude uticaće na ***emocionalno i mentalno zdravlje pojedinca,*** s obzirom da se pojedinci svakog dana susreću sa stereotipnim komentarima ili predrasudama u njihovim životima.

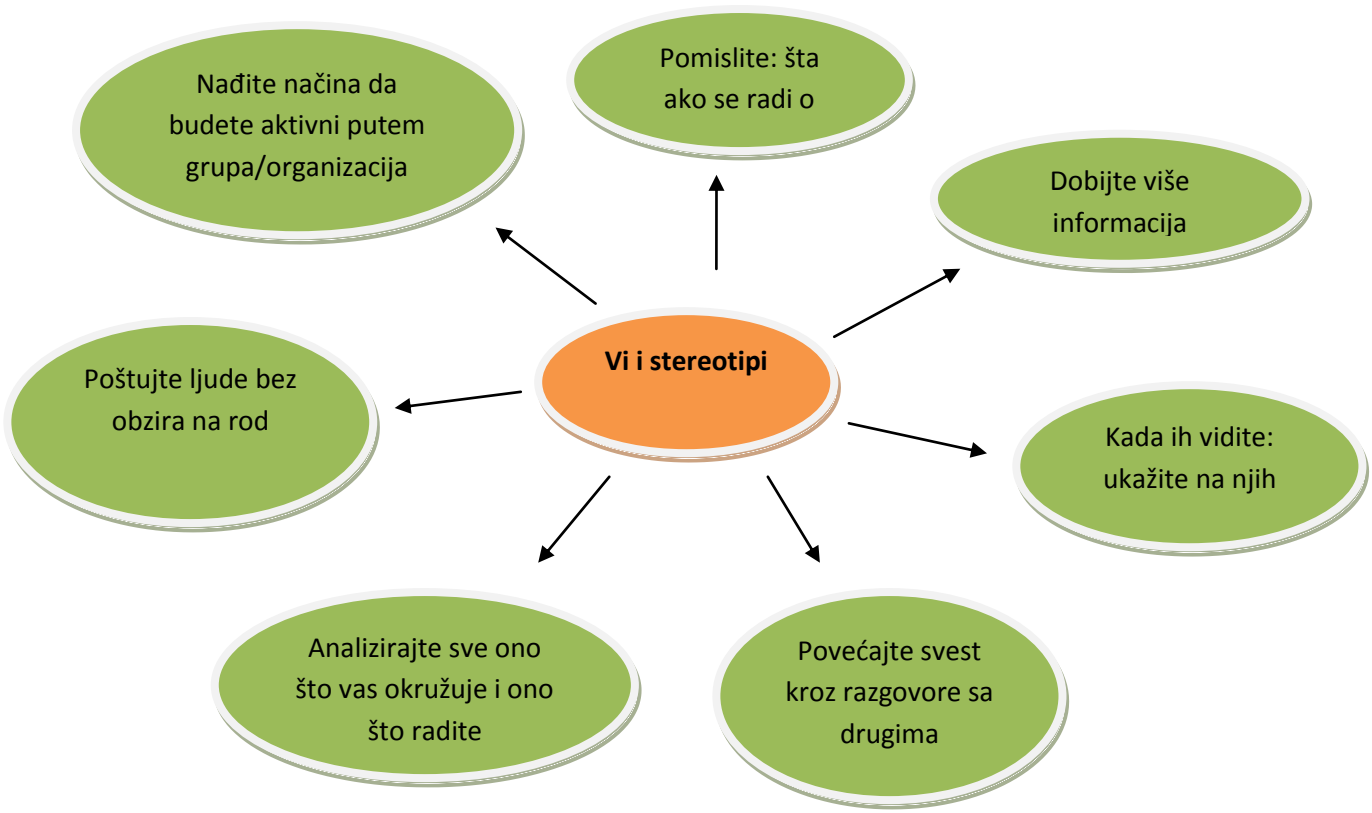
Primeri:

1. Veoma uspešnoj ženi je rečeno da ne treba da se prijavi za unapređenje zato što žene nisu sposobne da rukovode

2. Talentovanom mladom čoveku, koji želi da bude baletan, njegov otac kaže da ne treba da time da se bavi, jer to nije pravi posao. Umesto toga on treba da obrađuje zemlju, sadi povrće, što je produktivnije, da se oženi i zasnuje porodicu.

U oba scenarija, neposredan efekat jeste da stereotipi koji postoje imaju snažan uticaj na samopouzdanje i samopoštovanje kod tih osoba, kao i negativan uticaj na njihovu karijeru. U isto vreme, stereotipi utiču na društvo u celini. Razlog za jeste da sprečavanje žena da se takmiče za ključne pozicije može biti kontraproduktivno, jer kompanija nema koristi od ideja koje ona može izneti. Slično tome, kultura i umetnost izgubiće talentovanog umetnika koji im može znatno doprineti. U dodatku oba scenarija, postojaće ograničene mogućnosti da se preispitaju ovi stereotipi zbog toga što će biti manje modela za dotične oblasti.

Kako se boriti protiv stereotipa i predrasuda

Primer: **Klub „Budi muškarac”**

Ovo je inicijativa, koju je razvila organizacija *Care International* na Kosovu, koja ima za cilj da spreči nasilje i diskriminatorno ponašanje prema ženama i devojkama kroz rad sa mladićima. Putem različitih aktivnosti, mladi ljudi će biti u mogućnosti da predstave svoje stavove i uloge u društvu, kao i da učestvuju u radionicama u kojima se preispituju uloge rodova, nasilje i pol, teme koje možda nisu bile razmatrane ranije.

Razgovor o osećanjima

Gramos kaže da se puno promenio - „Danas mogu da govorim o svojim osećanjima bez osećaja sramote. Ja sam stvarno napredovao i više mislim o tome kako postupam sa drugim ljudima i šta je važno u mom životu”. Za njega je ovo iskustvo bilo toliko pozitivno da bi želeo da ohrabri sve da mu se pridruže.

Više informacija možete pronaći na adresi: http://www.careinternational.org.uk/what-we-do/war-conflict-and-peacebuilding/conflict-related-sexual-violence/news-kosovo-men-learn-news-ways-to-be-a-man

Informacije o sličnim klubovima u regionu možete se pronaći na adresi: http://www.yeu-international.org/en/publications/newsmail/small-stories-that-can-change-the-world/be-a-man-club-stop-violence-against-girls-and-women

5 NASILJE ZASNOVANO NA RODNOJ PRIPADNOSTI

***ČINJENICA 1**: Na Kosovu je broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici **iznad 1000 slučajeva** godišnje*[45]

ČINJENICA 2: *Na Kosovu je, u periodu januar-avgust 2013. godine, identifikovano **48 žrtava** trgovine ljudima. Od toga su **44 žrtve bile su žene,** 4 žrtve muškarci*[46].

ČINJENICA 3: *Na Kosovu je **11% tinejdžerki** u ljubavnoj vezi priznalo da su ih njihovi muški partneri **udarili ili ošamarili** [47].*

ČINJENICA 4: Udeo od ***46% žena,** koje žive na Kosovu, izneo je dokaze **nasilja u porodici** u njihovom okruženju, a 12% žena bilo je svedok da je muž **fizički zlostavljao** svoju suprugu. Međutim, više od polovine žena izloženih nasilju **nije prijavilo nasilje policiji**[48].*

Uvod

Osnovna karakteristika rodno zasnovanog nasilja jeste da se ono dešava nad ženama, pre svega zbog njihovog pola. Rodno zasnovano nasilje obuhvata neravnotežu u moći kada su, češće, muškarci počinioci a žene su žrtve. Obično su žene, koje pripadaju manjinama, ranjivije zbog toga što su marginalizovane po dva osnova. U ovom poglavlju ćemo detaljno ispitati uzroke i faktore koji doprinose rodno zasnovanom nasilju, različite posledice tog vida nasilja na žrtve i njihove porodice, počinioce i društvo u celini, kao i raznovrsnost društvenih odgovora na takav fenomen.

[45] Kosovski Centar za rodne studije (KCRS), „Rasprostranjenost nasilja u odnosima između adolescenata" 2012., dostupno na http://www.unfpakos.org/wp-content/uploads/2012/12/Prevalence-of-violence-ang-finale.pdf, pristupljeno 11/05/2014.
[46] *Isto.*
[47] *Isto.*
[48] Evropski Centar za pitanja manjina, Informativni bilten: Slučaj Dijane Kastrati: nasilje nad ženama i pravda na Kosovu, decembar 2013., dostupno na https://ecmikosova.org/the-diana-kastrati-case-violence-against-women-and-kosovar-justice/, pristupljeno 10/05/2014.

Definicije[49]

- **Rodno zasnovano nasilje:** Bilo koji postupak koji rezultira, ili će verovarno rezultirati fizičkim, seksualnim, psihološkim ili ekonomskim oštećenjima ili patnjom, a koji se zasniva na rodu osobe. Ono se uglavnom odnosi na nasilje počinjeno nad ženama i devojkama, ali se takođe može dogoditi i muškarcima i dečacima, a takođe obuhvata i nasilje nad lezbejkama, homoseksualcima, biseksualcima i transrodnim osobama.

- **Nasilje u porodici**[50]

  Ne postoji univerzalna definisija nasilja u porodici. Na Kosovu je ono definisano kao bilo koji nameran postupak ili propust koji dovodi do zlostavljanja, koji je načinila osoba koja se nalazi u ili je bila u porodičnom odnosu sa žrtvom, kao što je fizičko zlostavljanje, psihološko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje i ekonomsko zlostavljanje.

Nasilje u porodici nalazi se iznad svih problema ljudskih prava. Ono ima duboke korene u nejednakim odnosima moći. Vlasti su u obavezi da spreče nasilje u porodici, zaštite žrtve i krivično gone počinioce.

Međutim, država nije uspela da spreči slučajeve nasilja u porodici. Takav je bio slučaj Dijane Kastrati, koja je navodno bivši suprug ubio nakon što Opštinski sud u Prištini nije pravovremeno izdao nalog za pružanje zaštite. Porodica je podnela zahtev Ustavnom sudu i sud je odlučio da su Dijanino pravo na život i pravo na efikasan pravni lek bili prekršeni[51].

- **Šta je nalog za pružanje zaštite?**

Nalog za pružanje zaštite je nalog izdat od strane suda koji pruža mere zaštite žrtvama nasilja u porodici. Opštinski sud će razmotriti zahtev za izdavanje naloga za zaštitu i doneće odluku u roku od 15 dana od dana prijema zahteva osim ako se zahtev ne odnosi na hitan nalog za zaštitu, o kojem sud mora doneti odluku u roku od 24 sata.

- **Šta je žrtva nasilja u porodici?**

Žrtva nasilja u porodici je osoba koja pati zbog akta nasilja u porodici. Uprkos činjenici da su žene češće žrtve nasilja u porodici, muškarci, deca, stariji i osobe sa posebnim potrebama takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici. Nasilje u porodici može uticati na sve osobe, bez

[49] Posle svega, „Podignite svoj glas da zaustavite nasilje nad ženama -16 dana aktivizma 2013.", Priština 2013., dostupno na http://kreatoda.com/upload/E-Book_English.pdf, pristupljeno 11/05/2014.

[50] Misija OEBS-a na Kosovu, Katalog saveta i pomoći žrtvama nasilja u porodici, dostupno na http://www.osce.org/kosovo/88708?download=true, pristupljeno 12/05/2014.

[51] Za više informacija u vezi sa slučajem pročitajte Presudu Ustavnog suda Gezim i Makfire Kastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudski savet Kosova, slučaj br. KI 41/12 dostupno na http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_ang.pdf

obzira na pol, uzrast, veroispovest, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, etničku grupu, političko uverenje ili drugi status.

- **Ko je počinilac nasilja u porodici?**

Počinilac nasilja u porodici je osoba koja čini akt nasilja u porodici. Nisu samo muškarci počinioci; žene se takođe mogu smatrati počiniocima ukoliko počine akt nasilja u porodici. Žrtve i počinioci nasilja u porodici povezani su porodičnim odnosima.

- **Šta je porodični odnos?**

Porodični odnos postoji kada su žrtva i počinilac:

- Bili ili jesu vereni, venčani, u vanbračnoj zajednici ili žive u zajedničkom domaćinstvu;
- Roditelji zajedničkog deteta;
- Koriste zajedničku kuću i vezani su krvlju, brakom, usvajanjem ili starateljstvom (uključujući roditelje, babe i dede, decu, unuke, nećake, srodnike, tetke, ujake ili rođake);
- Proceduralne strane u sporu koji obuhvata porodične odnose.

- **Nasilje nad ženama:** Bilo koji akt rodno zasnovanog nasilja koji rezultira, ili koji će verovatno rezultirati fizičkim, seksualnim ili mentalnim oštećenjima ili patnjama žena, uključujući pretnje tim aktima, prisilnim ili arbitrarnim lišavanjem slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu. Nasilje u porodici: model nasilnog ponašanja, bilo fizičkog, psihološkog ili seksualnog, protiv bilo kog člana porodice ili domaćinstva, uključujući intimnog partnera. Nasilje u porodici nad ženama i devojkama kreće se od ponižavanja i ekonomskog zlostavljanja do fizičkog napada, obično od strane intimnih partnera, muževa, braće, ujaka ili muškaraca unutar porodice ili povezanih sa porodicom. Nasilje nad pripadnicima istog pola dešava se, na primer, kada ga sprovodi ženski član porodice nad drugim ženskim članom porodice, npr. kada svekrva fizički napadne nove snaje ili obrnuto. Međutim, znatno je učestalije nasilje muškaraca nad ženama.

- **Seksualno nasilje:** Bilo koji seksualni čin, pokušaj seksualnog čina, neželjeni seksualni komentari ili udvaranje, ili akti povezani sa trgovinom ljudima, ili prinudni akti inače usmereni na seksualnost neke osobe, bez obzira na odnos počinioca sa žrtvom, i nezavisno od okruženja.

- **Šta je sklonište i šta skloništa nude žrtvama nasilja u porodici[52]?**

Sklonište je sigurno mesto u kojem žrtve nasilja u porodici i njihova deca mogu boraviti privremeno i koje pruža zaštitu i ostale usluge. Trenutno postoje skloništa u Đakovici, Gnjilanu, Mitrovici, Peći, Prištini i Prizrenu, u kojima borave žrtve iz svih zajednica sa Kosova. Žrtve mogu ostati u skloništu šest meseci. Taj period može biti produžen nakon sporazuma sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite.

[52] Misija OEBS-a na Kosovu, Katalog saveta i pomoći žrtvama nasilja u porodici, dostupno na http://www.osce.org/kosovo/88708?download=true, pristupljeno 11/05/2014.

Skloništa obično pružaju žrtvama smeštaj, hranu, odeću, savetovanje (psihosocijalne i pravne savete), medicinsku podršku, stručne treninge jezika, kompjutera, interneta, čitanja i pisanja, šivenja, kuvanja, friziranja, krojenja, kao i zdravstveno obrazovanje, usluge traženja posla, i aktivnosti namenjene deci (muzika, crtanje, ples). Skloništa su pod nadzorom policije i ona poseduju različite mere bezbednosti.

- **Gde se javlja rodno zasnovano nasilje (RZN)?**
  RZN se može dogoditi u nečijem domu, odnosu, susedstvu, zajednici, institucijama, radnom mestu ili na društvenim mrežama.

Nasilje nad ženama tokom životnog ciklusa[53]

Faza	*Vid nasilja*
Pre rođenja	Abortus zasnovan na polu; posledice fizičkog zlostavljanja na trudnoću i porođaj.
Rano detinjstvo	Žensko čedomorstvo (ubistvo deteta u periodu od godinu dana od rođenja); fizičko, seskualno i psihološko zlostavljanje.
Detinjstvo	Brak među decom; sakaćenje ženskih genitalija; fizičko, seksualno i psihološko zlostavljanje; incest; dečja prostitucija i pornografija
Adolescencija i zrelo doba	Nasilje tokom zabavljanja i udvaranja (npr. napad kiselinom i silovanje na sastanku); prinudni seks radi novčane dobrobiti (npr. devojčice školskog uzrasta koje seksualno opšte sa starijim bogatim muškarcima koji ih zauzvrat zasipaju poklonima ili novcem; incest; seksualno zlostavljanje na radnom mestu; silovanje; seksualno uznemiravanje; prisilna prostitucija i pornografija; trgovina ženama; nasilje među partnerima; silovanje u braku; zloupotreba miraza; ubistvo partnera; psihološko zlostavljanje; zlostavljanje žena sa posebnim potrebama; prisilna trudnoća
Primoravanje starijih osoba	Prisilna trudnoća, „samoubistvo" ili ubistvo udovica iz ekonomskih razloga; seksulano, fizičko i psihološko zlostavljanje radi plaćanja školarine); incest; seksualno zlostavljanje na radnom mestu; silovanje; seksualno uznemiravanje; prisilna prostitucija i pornografija; trgovina ženama; nasilje među partnerima; silovanje u braku; zloupotreba miraza i ubistva; ubistvo partnera; psihološko zlostavljanje; zlostavljanje žena sa posebnim potrebama;

[53] Svetska zdravstvena organizacija, Paket nasilja nad ženama, 1997

Šta izaziva nasilje nad ženama?

Pre vežbe, pripremite tabelu sa faktorima povezanim sa rodno zasnovanim nasiljem. Uputite učesnike na tabelu.

Na nivou društva:

- Norme koje muškarcima omogućuju kontrolu nad ponašanjem žena:
- Prihvatanje nasilja kao načina za rešavanje sukoba
- Pojam muževnosti povezan sa dominantnošću, čašću i agresivnošću.
- Rigidne uloge rodova

Na nivou zajednice:

- Siromaštvo, nizak društveno-ekonomski status, nezaposlenost
- Druženje sa kolegama koji zatvaraju oči pred nasiljem.

Na nivou porodice i odnosa:

- Izolacija žena i porodice
- Sukob u braku
- Muškarci imaju kontrolu nad novcem i glavni su u donošenju odluka u porodici

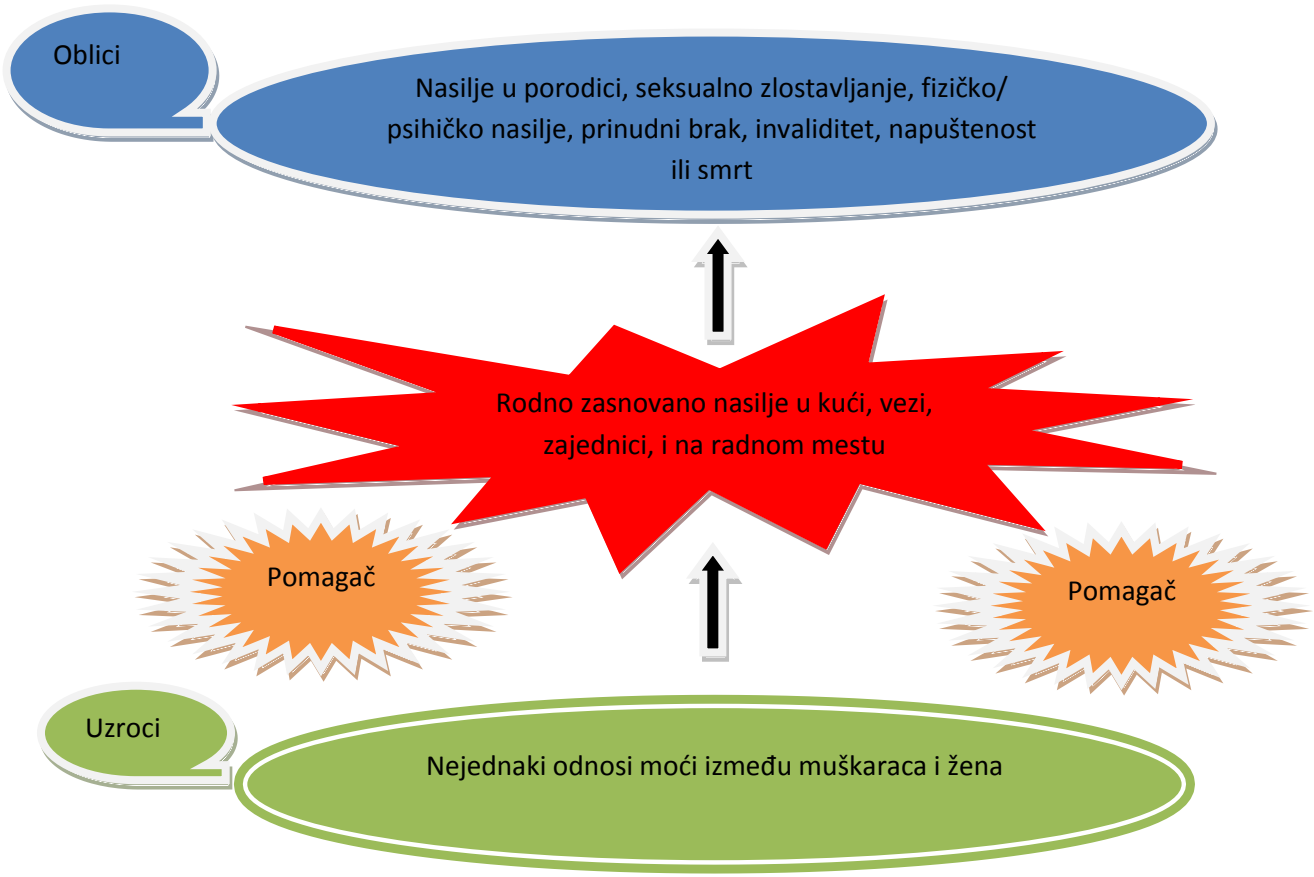
Na individualnom nivou:

- Deca postaju svedoci nasilja u braku
- Odsutan otac ili otac koji odbacuje decu
- Zlostavljanje osobe još dok je u dečjem uzrastu
- Korišćenje alkohola

Na društvenom nivou studije sprovedene širom sveta ustanovile su da je nasilje nad ženama najrasprostranjenije tamo gde su uloge rodova strogo definisane i nametnute i gde je koncept muževnosti povezan sa čvrstinom, muškom čašću, ili dominacijom. Ostale kulturne norme povezane sa zlostavljanjem obuhvataju tolerisanje fizičkog kažnjavanja žena i dece, prihvatanje nasilja kao sredstva za rešavanje međuljudskih sporova, i shvatanje da su muškarci „vlasnici" žena.
Na nivou zajednice, izolacija žena i nedostatak društvene podrške, zajedno sa grupama muškaraca koji tolerišu i legitimizuju nasilje, predviđa višu stopu nasilja.

Na nivou porodice i odnosa, studije sprovedene u različitim kulturama navele su da muškarci imaju kontrolu nad novcem u porodici i nad procesom odlučivanja unutar porodice i da sukobi unutar braka predviđaju zlostavljanje.

Na nivou pojedinca, nasilje obuhvata zlostavljanje deteta ili biti svedočenje nasilju u braku, odsustvo oca tokom odrastanja deteta ili njegovo odbijanje deteta i čestu upotrebu alkohola.

Oblici
Nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje, fizičko/ psihičko nasilje, prinudni brak, invaliditet, napuštenost ili smrt
Rodno zasnovano nasilje u kući, vezi, zajednici, i na radnom mestu
Pomagač
Pomagač
Uzroci
Nejednaki odnosi moći između muškaraca i žena

Uticaj nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti na zdravlje žena:

Nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti bilo je povezano sa mnogim ozbiljnim zdravstvenim problemima, direktnim i dugoročnim. Ti problemi obuhvataju fizičke i psihičke zdravstvene probleme:

- *Fizički*
  - povrede,
  - invaliditet,
  - hronični zdravstveni problemi (sindrom iritirane žučne kese, gastrointestinalni poremećaji, različiti sindromi hroničnih bolova, visok krvni pritisak itd.)
  - seksualni i reproduktivni problemi (prenošenje seksualno prenosivih oboljenja, širenje virusa HIV/AIDS, visokorizične trudnoće, itd.)
  - smrt
- *Psihičke* posledice mogu biti direktne i indirektne
  - Direktne: nervoza, strah, nepoverenje prema drugim ljudima, nemogućnost koncentracije, usamljenost, post-traumatski stresni poremećaj, depresija, samoubistvo, itd.
  - Indirektni: psihosomatske bolesti (bolesti koje obuhvataju i um i telo), povlačenje u sebe, upotreba alkohola ili droga.

Ekonomski i socijalni uticaji:

- Odbacivanje, ozloglašenost i društvena stigmatizacija na nivou zajednice;
- Umanjena sposobnost učešća u društvenim i ekonomskim aktivnostima;
- Akutni strah od daljeg nasilja, koji se prostire izvan pojedinaca koji su preživeli nasilje na druge pripadnike zajednice;
- Šteta naneta samopouzdanju žene koja rezultira strahom od ulaska u javne prostore (to često može uticati na smanjenje obrazovnog nivoa kod žena, što zauzvrat može ograničiti njihove mogućnosti ostvarivanja prihoda);
- Povećana ugroženost od drugih vrsta rodno zasnovanog nasilja;
- Gubitak posla usled izostajanja sa posla kao posledice nasilja;
- Negativan uticaj na mogućnost ostvarivanja profita kod žena.

Uticaj na ženinu porodicu i članove porodice:

- **Direktne posledice:**
  - Razvod braka ili rasturanje porodice;
  - Ugrožen ekonomski i emocionalni razvoj porodice;
  - Deca rođena sa zdravstvenim poremećajima usled nasilja kojem je majka bila izložena tokom trudnoće (npr. prevremeni porođaj ili mala težina deteta pri rođenju);
  - Povećana verovatnoća nasilja nad decom koja rastu u domaćinstvima u kojima postoji nasilje u porodici;
  - Kolateralne posledice na decu koja su svedoci nasilja u kući (emocionalni poremećaji i poremećaji u ponašanju, npr. povlačenje u sebe, nizak nivo samopouzdanja, noćne more, agresivnost prema vršnjacima, članovima porodice, i imovini, povećana opasnost od toga da dete kada poraste postane bilo počinilac ili žrtva nasilja)

- **Indirektne posledice:**

- Smanjena sposobnost osobe, koja je preživela nasilje, da se brine za svoju decu (npr. neuhranjenost deteta i zapostavljanje zbog ograničavajućeg efekta nasilja na životne strategije žena i njihov pregovarački položaj u braku)
- Ambivalentno ili negativno držanje osobe koja je preživela silovanje prema detetu začetom kao posledica tog silovanja.

Uticaj nasilja na počinioce:

- Suočavanje sa hapšenjem, kažnjavanjem i zatvaranjem;
- Zakonsko ograničavanje viđanja svoje porodice, razvod braka ili rasturanje porodice;
- Osećaj otuđenosti od svoje porodice;
- Umanjivanje značaja nasilja za koje snose odgovornost; prebacivanje odgovornosti za nasilje na partnera i neuspeh povezivanja nasilja sa njihovim odnosom;
- Povećana tenzija u kući.

Uticaj nasilja na društvo:

- Opterećivanje zdravstvenih i pravosudnih sistema
- Smetnje usmerene prema ekonomskoj stabilnosti i rastu kroz izgubljenu produktivnost žena
- Gubitak poverenja u društvene odnose
- Slabljenje mreže pomoći od kojih zavise strategije za preživljavanje ljudi.

Društveni odgovori na rodno zasnovano nasilje potpadaju pod nekoliko kategorija:

Uputite učesnike na tabelu pripremljenu pre vežbe, koja navodi sledeće društvene odgovore:

Društveni odgovori na RZN:

- Usluge zdravstvene zaštite
- Službe pružanja pomoći žrtvama
- Rad sa počiniocima
- Ispitivanje muškosti
- Informisanje putem medija i kampanje za povećanje svesti
- Obrazovanje
- Pravni odgovori

Indeks 5 Društveni odgovor na RZN[54]:

- **Zdravstvena zaštita** – Obučavanje pružalaca zdravstvene zaštite da prepoznaju i reaguju na RZN jedan je on najvažnijih načina identifikovanja žrtava i pružanja pomoći. Ne samo akušeri/ginekolozi, već svi medicinski stručnjaci moraju naučiti da prepoznaju te znake: bolnice (naročito osoblje u službi za hitne intervencije); osoblje u javnim i privatnim

[54] Pan-američka zdravstvena organizacija, „Činjenice, žene, zdravlje i razvoj", dostupno na http://www1.paho.org/English/HDP/HDW/socialresponsesgbv.pdf, pristupljeno 12/05.2014.

zdravstvenim klinikama; lekari opšte prakse/porodični lekari; internisti; pedijatri; psihijatri; medicinske sestre i osoblje klinika za planiranje porodice.

- **Službe pružanja pomoći žrtvama** – To su službe, koje su osmišljene ili registrovane kako bi reagovale na RZN, kao što su: skloništva za prebijene žene, skloništa za beskućnike, programi finansijske pomoći, ženske policijske stanice ili službe; programi zastupanja žrtava; telefonske linije za pružanje pomoći u kriznim situacijama izazvanim silovanjem, nasiljem u porodici i radi sprečavanja samoubistava; pravne službe; programi pružanja pomoći odbeglima; programi socijalne pomoći; službe psihološke podrške (kao što su individualno savetovanje i grupe podrške) programi namenjeni službama za adolescentsku seksualnost među mladima/zdravstvene službe.

- **Grupe podrške** – Dok grupe podrške mogu potpadati pod službe pružanja pomoći žrtvama, njih treba posebno istaći jer one nisu uvek organizovane službe spolja. Grupe podrške mogu biti važan podstrek za proaktivno organizovanje samih žrtava i preuzimanja kontrole nad sopstvenom situacijom. Pored emocionalne podrške, članovi grupe takođe mogu pružiti jedni drugima osećaj sigurnosti i, ako je potrebno, mesto na koje mogu otići.

- **Rad sa počiniocima** – rad sa počiniocima nasilja (programi intervenisanja među nasilnicima) bio je kontroverzna i povremeno uspešna reakcija. Dok su službe pomoći žrtvama uspešan „flaster" za rešavanje postojećeg problema, ovaj pristup usmeren je ka izvoru problema, pokušavajući da se promeni ponašanje tih nasilnih muškaraca.

- **Ispitivanje muškosti** – Programi koji se odnose na muškost pokušavaju da ispitaju „šta to čini čoveka". Osnovna ideja je da se obrazuju dečaci najmanjeg uzrasta da je nasilje (nad bilo kim) pogrešno, da prevladavajuća definicija muškosti u bilo kom društvu nije jedina alternativa, i da, čak i ako su fizički različite, devojke imaju pravo na ista prava i mogućnosti kao muškarci.

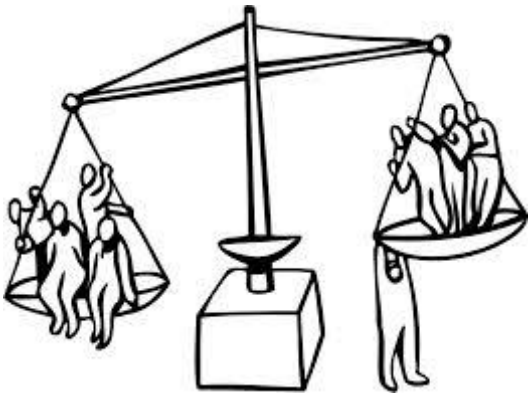
- **Informisanje putem medija i kampanje za povećanje svesti** – mediji su ključni kanal pomoću kojeg RZN može biti vidljivo, u kojima se objavljuju moguća rešenja, informišu zakonodavci i obrazuje javnost o zakonskim pravilima i o tome kako može biti prepoznato RZN i kako se može reagovati u tom slučaju. Novine, magazini, bilteni, radio, televizija, muzička industrija, film, pozorište, reklame, internet, posteri, leci, oglasne table u zajednicama, biblioteke i direktna pošta su kanali za pružanje informacija žrtvama i opštoj javnosti o prevenciji RZN-a i dostupnim uslugama.

- **Obrazovanje** – Školski sistem je instrument za sprečavanje RZN pre nego što se ono pojavi. Redovni nastavni plan i program, seksualno obrazovanje, programi školskih savetovališta i školskih zdravstvenih usluga mogu preneti poruku da je nasilje pogrešno i da ono može biti sprečeno, kao i predloženi alternativni modeli muškosti, obrazovanje o mogućnostima rešavanja sukoba i pružanje pomoći deci/adolescentima koji mogu biti žrtve počinilaca nasilja. Integrisanje RZN kao predmeta u studijama psihologije, sociologije, medicine, zakona, ženskim studijama, socijalnog rada i drugim programima omogućuje saradnicima da identifikuju taj problem i da se postaraju za njegovo rešavanje.

- **Pravni odgovori** – Kriminalizovanje svih oblika RZN – nasilja u porodici, silovanja, seksualnog uznemiravanja, psihičkog nasilja itd., bilo je važan korak u elimisanju RZN-a. Ono što je preostalo je stalna primena tih zakona, sprovođenje kazni, i veći osvrt na rehabilitaciju osuđenih počinilaca. Ostali zakonski odgovori na RZN obuhvataju: službe pravne pomoći;

obuku policajaca i pravosudnog osoblja; ženske policijske stanice; pravno zastupanje i lobiranje; obučavanje advokata u porodičnim, kriminalnim, imigracionim i maloletničkim sudovima i zastupanje u advokatskim komorama.

6 PRAVDA

„Nepravda bilo gde je pretnja pravdi koja je svuda"

Martin Luter King

Šta znači pravda – pristup pravdi?

Definicija „pravde"

1) pravednost

2) moralna pravičnost

3) šema ili sistem zakona u kojem svako lice dobija ono što mu sleduje od sistema, uključujući sva prava, prirodna i zakonska.

Saznajte svoja prava!

Ukoliko ste bili žrtva kršenja građanskih prava, jedno od pitanja koje treba da postavite jeste „da li je neko od Vaših zaštićenih prava bilo prekršeno?" Da biste bili sposobni da odgovorite na svoje pitanje, treba da budete upoznati sa svojim pravima. Stoga je poznavanje Vaših prava ključni element u njihovom uživanju i staranju da ona ne budu narušena.

Zatražite svoja prava!

Ako je Vaš odgovor potvrdan, sledeći Vaš korak jeste da podnesete zahtev relevantnom javnom organu odgovornom za kršenje prava. Ako Vaš zahtev nije tretiran na pravi način, i ako smatrate da vam nije dodeljena odgovarajuća naknada ili ako se kršenje nastavi, možete podneti zahtev redovnim sudovima. Žrtva uvek treba da ima u vidu da je potrebno da se konsultuje sa advokatom, pošto su slučajevi kršenja građanskih prava uvek komplikovani i zahtevaju savet profesionalca.

Uvod [55]

Koji mehanizmi obezbeđuju pravdu na Kosovu?

Koji mehanizmi obezbeđuju pravdu na Kosovu?

U prethodnim poglavljima predstavljen je niz ljudskih prava, koja su navedena u mnogim međunarodnim pravnim dokumentima i nacionalnim zakonima koji su primenljivi na Kosovu. Međutim, pravni dokumenti se mogu sprovesti i prava mogu biti zaštićena samo kroz mehanizme; i iz tog razloga nepravosudni i pravosudni mehanizmi su naročito važni. Stoga je veoma važno da shvatimo sledeće termine.

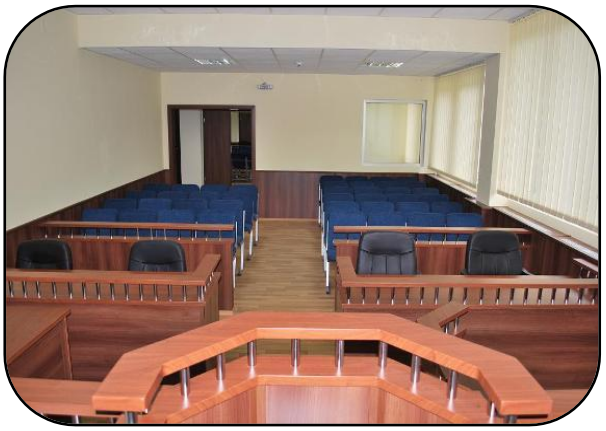
Učenici treba da rade u timovima, da bi mogli da odrede šta sledeći termini znače. Nakon toga, pozovite jednog govornika da se obrati razredu u pogledu definicija, a nakon toga objasnite tačne definicije i termine koje možete pronaći u dole navedenim pitanjima.

Povezana pitanja:

- **Koja je uloga suda?**

  Uloga suda je da reši pravne sporove između:

  - Države i pojedinaca ili
  - Između pojedinaca kroz
  - Sistem krivičnog pravosuđa ili
  - Građanski pravni sistem, uključujući administrativni, u vezi sa sporovima sa vladom .

- **Koja je uloga sudije?**

  - Svaki sud ima sudiju. Sudije razmatraju dokaze u vezi sa svim stranama u procesu, tumače zakon i način kako se taj zakon primenjuje u odnosu na dokaze. Advokati obično predstavljaju dokaz u ime svojih klijenata, koji su podneli taj slučaj sudu ili su tuženi pred sudom.

  - Kada sudija razmotri sve dokaze, donosi odluku ili presudu. On može, na primer, poslati prestupnika u zatvor, ili može reći da neko mora da plati novac nekom drugom zbog nepravednog postupka.

[55] EDC/HRE, Izdanje Saveta Evrope, dostupno na http://tandis.odihr.pl/documents/hre-compendium/en/ CD%20SEC% 203/ PARTNERS'%20RESOURCES/CoE%20Teaching%20democracy%20ENG.pdf, pristupljeno 07/05/2014.

- **Koji su razlozi zbog kojih se možete obratiti sudu?**
  - Vi ste tužilac zato što ste podneli građansku tužbu.
  - Vi ste tuženik zato što vas neko tuži, ili ste optuženi za saobraćajni prekršaj ili krivično delo.
  - Vi ste svedok koji je pozvan da svedoči.
  - Vi ste stručnjak u Vašoj oblasti i od Vas je zatraženo da dođete na sud i da pomoću svoje stručnosti pomognete sudu.

- **Kakva su Vasa prava pred sudom?**
  - Vi imate pravo da Vas advokat predstavi. Ukoliko ne možete da ga priuštite, sud će Vam dodeliti advokata koji će Vas zastupati, ali samo u krivičnim slučajevima ukoliko ste optuženi da ste počinili teško krivično delo.
  - Ukoliko dobijate socijalnu pomoć, advokat može da Vas zastupa u slučajevima koji se ne odnose na krivični zakon.
  - Pod izvesnim okolnostima, advokat može da Vas zastupa *pro-bono* (besplatno) kao što je putem organizacije.
  - Imate pravo da predstavite dokaze i pozivate svedoke koji potvrđuju Vaše tvrdnje.

- **Kakva je uloga tužioca?**
  - Tužilac je advokat koji zastupa državu u krivičnom slučaju. Tužilac ima ovlašćenje i odgovornost za krivično gonjenje osoba optuženih za krivična dela i druga dela predviđena zakonom.

- **Kakva je uloga policajca?**
  Uloga policajca je:

  - da štiti život, imovinu i pruža bezbednost svim osobama;
  - da štiti ljudska prava i osnovne slobode svih građana;
  - da spreči opasnost po građane i održi javni red i bezbednost;
  - da otkriva i sprečava krivična dela i prestupnike;
  - da istražuje krivična dela i prestupnike;
  - da nadgleda i kontroliše bezbednost u saobraćaju;
  - da upravlja državnom granicom i da je kontroliše;
  - da pruži pomoć za vreme prirodnih katastrofa i drugih hitnih slučajeva.

➢ U svakoj policijskoj stanici postoje specijalne jedinice sastavljene od policajaca koji su posebno obučeni da se suoče sa različitim situacijama povezanim sa, na primer, nasiljem u porodici, trgovinom ljudima ili drugim specifičnim krivičnim delima, koja pogađaju najugroženije grupe u društvu. Žrtve imaju pravo da se obrate ženi policajcu ukoliko žele, a policajci su takođe obučeni da se bave maloletnicima i drugim ugroženim osobama za koje se sumnja da su počinile krivično delo.

- **Šta su advokati žrtava?**[56]

Advokati žrtava su profesionalci obučeni da pruže pomoć žrtvama krivičnih dela i da garantuju da su prava žrtava zastupljena tokom krivičnog postupka. Advokati pružaju informacije žrtvama, emocionalnu podršku, i pomažu pri pronalaženju resursa i popunjavanju papirologije. Advokati mogu zastupati žrtvu pred sudom i takođe mogu kontaktirati organizacije, kao što su agencije za krivično pravosuđe ili socijalnu službu, da bi dobili pomoć ili informacije u korist žrtava. .

Advokati rade unutar državnog tužilaštva u različitim gradovima. Advokati žrtava obično imaju završen pravni fakultet i dobro su pripremljeni i obučeni da rade sa žrtvama.[57]

Unutar kancelarije advokata žrtava postoji telefonska linija koju ljudi mogu pozvati radi informisanja, podrške ili prijavljivanja krivičnog dela. Advokati su posvećeni održavanju najviših mogućih nivoa poverljivosti u njihovoj komunikaciji sa žrtvama.

- **Kako advokati rade sa žrtvama?**

Advokati nude žrtvama informacije o različitim mogućnostima koje im stoje na raspolaganju i podržavaju žrtve u donošenju odluka. Advokati ne govore žrtvama šta da rade i posvećeni su održavanju najviših mogućih nivoa poverljivosti u komunikaciji sa žrtvama.

- **Ukoliko ste Vi žrtva**

Može Vam biti teško da zatražite pomoć, ali možete otkriti da Vam advokati žrtava mogu pružiti informacije, podršku, i pristup korisnim službama koje vam možda nisu bile poznate. Žrtve su često zadovoljne kada saznaju da agencije koje postoje u njihovoj zajednici žele da osiguraju bezbednost i da poseduju pomoć koja im je potrebna da se oporave od uticaja koje je to krivično delo imalo na njih.

[56] Internet stranica Nacionalnog centra za žrtve zločina, dostupno na http://www.victimsofcrime.org/help-for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/what-is-a-victim-advocate-, pristupljeno 12/05/2014.
[57] Uredba o mandatu, strukturi i funkcionisanju kancelarije za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama, dostupno na http://www.psh-ks.net/repository/docs/Nr.1188.2013-Rregullore_mbi_Mandatin_,Strukturen_dhe_Funskionimin_e_ZMNV....pdf, pristupljeno 12/05.2014.

- **Koja je uloga advokata?**

Advokat pruža pravnu pomoć na profesionalan, savestan i dostojanstven način u skladu sa zakonom i pravilima ponašanja. Advokati su obavezani privilegijom advokat-klijent, što znači da sve informacije podeljene sa njima moraju biti sačuvane kao poverljive i ne sme se otkrivati drugim institucijama šta im je njihov klijent rekao. Advokat mora biti član Advokatske komore da bi mogao da se bavi tim zanimanjem.

- **Šta je presuda?**

Presuda je konačna odluka suda pri rešavanju sporova i određivanju prava i obaveza strana koje su uključene u slučaj. Sud može izdati druge odluke kao i tokom postupka.

Pravosudni sistem na Kosovu

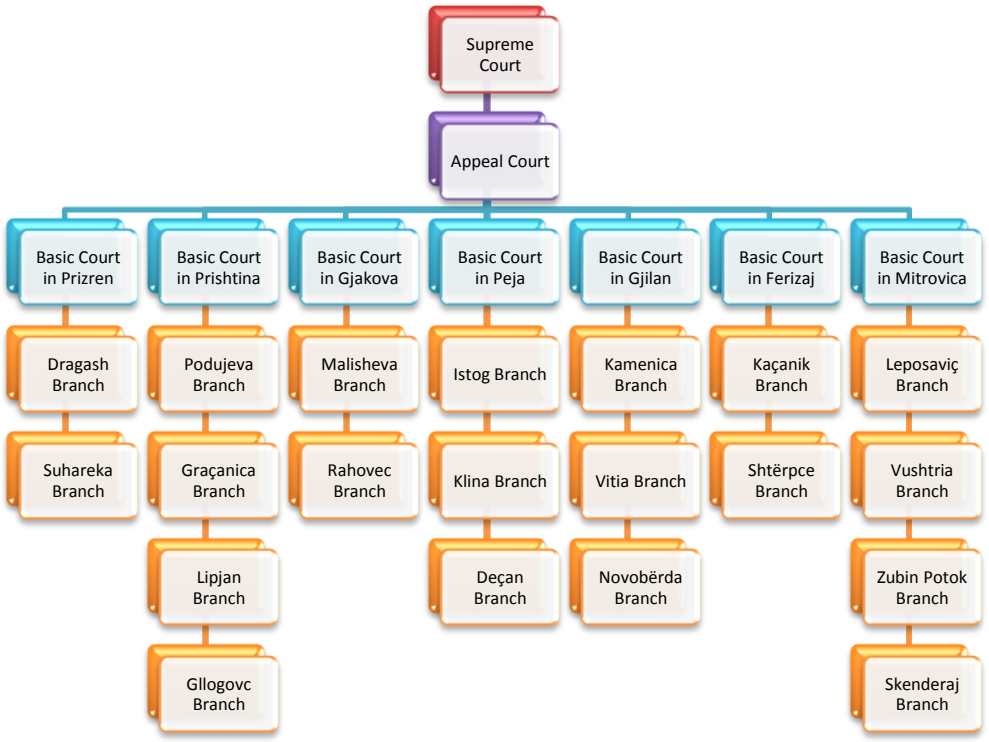
Uživanje ljudskih prava u velikoj meri zavisi od funkcionisanja pravosudnog sistema. Utom pogledu, redovni sudovi su mehanizam koji obezbeđuje pravdu. Pravnu moć u Republici Kosovo sprovode sudovi. Pravosudni sistem je jedinstven, nezavisan, pravedan, nepristrasan i apolitičan, i pruža ravnopravan pristup svima. Redovni sudovi imaju nadležnost u građanskim, krivičnim i administrativnim pitanjima, dok se Ustavni sud bavi pitanjima ustavnosti.

- Redovni sistem sudova sastoji se od Vrhovnog suda, Apelacionog suda i Osnovnih sudova (kao i 20 ogranaka koji deluju unutar osnovnih sudova širom Kosova)[58]. Sudovi tretiraju sva lica na ravnopravan način, bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, rodu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili društvenom poreklu, vezi sa bilo kojom zajednicom, imovinom, ekonomskim i socijalnim stanjem, seksualnom orijentacijom, rođenjem, ograničenim sposobnostima ili drugim ličnim statusom[59].

[58] Član 4 Zakona o sudovima Br. 03/L-199, (2010) i Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 03-L-199 O sudovima, dostupno na http://gzk.rks-gov.net/SearchIn.aspx?Index=2&s=law%20on%20courts%20&so=1, pristupljeno 05/05/2014.
[59] Član 7 Zakona o sudovima br. 03/L-199, (2010) i Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 03-L-199 O sudovima, dostupno na http://gzk.rks-gov.net/SearchIn.aspx?Index=2&s=law%20on%20courts%20&so=1, pristupljeno 05/05/2014

Pravosudni system na Kosovu

- Ustavni sud je najviši organ za tumačenje Ustava i usaglašenosti zakona sa Ustavom. Ustavni sud Kosova osnovan je januara 2009. godine. Sa svojim ovlašćenjem da revidira zakone i individualne pritužbe na individualna prava, Sud je konačna instanca za proveru zakonodavnih i izvršnih ovlašćenja na Kosovu i konačni sudija po pitanju značenja ustavnih odredbi kojima su utemeljena ljudska prava i slobode.

Ostali vansudski mehanizmi koji pružaju podršku žrtvama kršenja ljudskih prava

- **Institucija ombudsmana na Kosovu (IOK)**

  IOK je nezavisna institucija koja ima mandat da rešava navodna kršenja ljudskih prava od strane javnih institucija na Kosovu. IOK sprovodi istrage na osnovu individualnih pritužbi ili na osnovu sopstvene inicijative bez želje žrtava (ex officio slučajevi), objavljuje izveštaje i podiže svest o ljudskim pravima na Kosovu. IOK pruža besplatne usluge i prihvata žalbe bilo koje osobe sa Kosova. IOK može igrati ključnu ulogu u pružanju podrške žrtvama nasilja u porodici kroz

otklanjanje nedostataka sprovođenja zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji utiče na prava žrtava nasilja u porodici[60].

- **Okružni biroi za pravnu pomoć**
  Okružni biroi za pravnu pomoć pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama koje su kvalifikovane za takvu pomoć. Oni omogućavaju žrtvama da ostvare pristup pravdi, na primer, kroz pružanje informacija i saveta žrtvama u vezi sa njihovim zakonskim pravima, zastupajući žrtve pred sudovima ili administrativnim telima i pomagajući pri izradi pravnih nacrta i procedura.[61]

- **Agencija za rodnu ravnopravnost (ARJ)**
  ARJ deluje unutar Kabineta Premijera kao odvojeno telo koje treba da promoviše razvijanje saveta o zakonodavstvu o rodnoj ravnopravnosti i pravila na Kosovu I prati njegovo sprovođenje[62].

- **Opštinske jedinice za ljudska prava (OJLJP) i opštinski službenici za rodnu ravnopravnost (OSRJ)**
  OJLJP su mehanizmi odgovorni za unapređivanje i zaštitu ljudskih prava na opštinskom nivou i u skladu sa zakonima, pravilima i međunarodnim standardima. OSRJ imaju glavnu dužnost da upravljaju opštinskim programima povezanim za rodnom ravnopravnošću da bi se obezbedilo sprovođenje zakona o rodnoj jednakosti i drugih srodnih standarda ljudskih prava. I OJLJP i OSRJ mogu doprineti sprečavanju nasilja u porodici kroz aktivnosti povećanja svesti i kroz umrežavanje sa ključnim akterima da bi se bolje zaštitile žrtve nasilja u porodici.[63]

- **Nevladine organizacije (NVO), opštinske radne grupe (ORG) i operativne grupe**
  NVO, ORG i operativne grupe igraju važnu ulogu u pružanju podrške žrtvama kršenja ljudskih prava. ORG i operativne grupe su obično sačinjene od aktera na opštinskom nivou koji predstavljaju javne institucije i civilno društvo. NVO koje su upoznate sa slučajevima nasilja u porodici mogu zatražiti izdavanje naloga o pružanju zaštite, hitnog naloga za pružanje zaštite i privremenog hitnog naloga za pružanje zaštite.

[60] Misija OEBS na Kosovu, Katalog saveta i pomoći žrtava nasilja u porodici, dostupno na http://www.osce.org/kosovo/88708? download=true, pristupljeno 12/05/2014.
[61] *Isto.*
[62] *Isto.*
[63] *Isto.*

7 ZAKLJUČAK: LJUDSKA PRAVA ŽENA

Ljudska prava, kao skup prava/garancija, pripadaju svim ljudskim bićima, mada, kada su žene u pitanju, istorija pokazuje da su one morale da se **bore za priznavanje** takvih prava, i iz tog razloga mi ovde govorimo o ljudskim pravima žena. Samo po sebi to može zvučati kontradiktorno, jer se time žene dovode u donekle slabiji položaj, koji zahteva "posebna prava". Međutim, zbog istorije, kulture i tradicionalnih praksi, to je znači da su utvrđeni stereotipi i dalje prisutni u svim društvima, uključujući Kosovo, i sprečavaju žene da uživaju svoja ljudska prava.

Neka od prava za koja su žene, tokom istorije, morale da sprovode **žestoku kampanju** širom sveta, uključuju:

- posedovanje imovine;
- traženje razvoda ili mogućnosti da podnesu tužbu;
- pristup planiranju porodice;
- zaštitu od silovanja, seksualnog uznemiravanja ili nasilja u porodici/zlostavljanja;
- pravo da glasaju i da budu izglasane;
- pravo na obrazovanje;
- angažovanje u istim zanimanjima koje muškarci mogu da obavljaju, i
- u različitim kulturama, bilo je neprihvatljivo da žene izlaze same ili da donose odluke koje im mogu promeniti život, kao što su sa kime se mogu zabavljati, sa kim mogu biti u vezi ili za koga se mogu udati.

Međutim, čak i danas, uprkos mnogim poboljšanjima koji su načinjeni u zakonodavstvima i promenama u stavovima, žene se i dalje suočavaju sa preprekama uključujući:

- Usled kulturnih normi neke žene ne nasleđuju imovinu na koju imaju pravo (one se ili ne pitaju ili se odriču tog prava), prisiljene su da žive u odnosima koji ne isključuju nasilje i ne smatraju da je prihvatljivo da zatraže razvod, dok neke su prisiljene da se udaju veoma rano, čak i u detinjstvu;
- Žene se i dalje suočavaju sa seksizmom i diskriminacijom na radnom mestu – nisu plaćene jednako kao muškarci za isti posao koji obavljaju, uskraćena su im unapređenja ili bivaju otpuštene sa radnih mesta tokom trudnoće da bi se izbeglo plaćanje porodiljskog odsustva;
- Ukoliko se žene požale da su njihova prava narušena, njima se ne veruje uvek ili odgovarajući organi vlasti ne shvataju ozbiljno, npr. u slučaju da ženu zlostavlja muž ili da je silovana od strane nekog stranca; i
- Neka društva još uvek ne veruju da žene treba da imaju ista prava kao muškarci i njihova prava su drastično ograničena, što obuhvata da: ženama nije dozvoljeno da same izlaze, uskraćuje im se pravo na obrazovanje, prisiljene su da se udaju ili da imaju decu, nije im dozvoljeno da rade i/ili voze automobile, između ostalog.

Ukupno gledano, Kosovo i dalje, u značajnoj meri, ostaje patrijarhalno društvo, u kojem su stereotipni stavovi prisutni i to utiče na mogućnost žena da ostvare svoja prava. Ovo je prisutno u velikom broju sfera u kosovskom društvu, uključujući:

- Nizak nivo angažovanja žena u politici i nedostatak poverenja među stanovništvom da su one sposobne da zastupaju građane;

- Žene se suočavaju sa teškoćama prilikom dobijanja kredita od banaka, otpočinjanja poslovnih delatnosti i angažovanja na izvršnim položajima u javnim ili privatnim kompanijama;
- Žene ne ostvaruju svoje pravo nasleđivanja zbog tradicionalnih stavova/pritiska od strane društva, što rezultira u tome da se one odriču svog prava da naslede imovinu i/ili zemljište;
- Žene pogođene nasiljem u porodici (emocionalnim/psihološkim/fizičkim), u nekim trenucima se osećaju kao da su uhvaćene u klopku, što je pogoršano njihovom situacijom da zavise od svog supruga (da su ekonomski neaktivne) i neadekvatnom reakcijom države da ozbiljno shvati optužbe ili da se brzo obračuna sa izvršiocima;
- Žene se suočavaju sa diskriminacijom na poslu, uključujući seksualno uznemiravanje, kao i nejednako plaćanje za isti posao koji obavljaju i muškarci, izostankom unapređivanja i gubitkom posla usled trudnoće;
- Žene iz određenih grupa zajednica ili verskih grupa mogu se suočiti sa **višestrukom diskriminacijom**, što znači da one mogu biti diskriminisane na osnovu pola, kao i na osnovu njihove etničke pripadnosti ili njihovih verskih uverenja. Ovo je naročito problematično jer značajno ugrožava ljudska prava žena, bilo kad je u pitanju zapošljavanje, nasleđivanje, položaj u javnosti ili kada su one suočene sa nasiljem u porodici;
- Žene takođe mogu biti pogođene tradicionalnom praksom, kao što su ugovoreni ili rano sklopljeni brakovi, koji utiču na pravo žena da imaju privatan i porodični život, i
- Žene možda neće tražiti pomoć pri različitim kršenjima svojih prava, bilo na radnom mestu ili u kući iz određenih razloga (nepoznavanje procedura/nedostatak poverenja pri podnošenju žalbe), što znači da one ne dobijaju pravdu za kršenja koja su se dogodila.

U vezi sa svim gore navedenim, važno je navesti da se širom sveta ostvaruje napredak u toj oblasti, i da Kosovo nije izuzetak. Međutim, jedan od najvećih izazova ostaju duboko ukorenjeni stereotipni stavovi i štetne tradicionalne prakse koje postoje, a koje ženama uskraćuju uživanje njihovih prava na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima. Stoga je jedan od najboljih načina da se poboljša ova situacija konstantno angažovanje u diskusijama o ljudskim pravima žena bilo u školi, kod kuće ili na radnom mestu, da bi se osiguralo da su ljudska prava za sve realnost, pre nego privrženost ili ideal.

ANEKS I: AKTIVNOST 1: UPITNIK O TEMPERATURI LJUDSKIH PRAVA[64]

Molimo vas da pažljivo pročitate naredna pitanja. Izdvojite vreme da razmotrite svaku izjavu pre nego što odaberete broj sa skale koji, po vašem mišljenju, najbolje opisuje vašu školu i zajednicu. Dat vam je primerak *Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima (UDLJP)*. Relevantni članovi UDLJP su navedeni u zagradi nakon svakog pitanja. Kada ste završili, izračunajte vaše rezultate i navedite konačan broj na kraju – to je vaša ***Temperatura ljudskih prava***.

Skala ocenjivanja:

1 = Ne ili Nikada

2 = Retko

3 = Ponekad

4 = Često

5 = Da ili uvek

Primer

Naša škola ili zajednica su mesto u kojem se svi osećaju srećnim. (ukoliko se u vašoj školi svi ljudi kreću sa osmehom na licu u svakom trenutku, onda zaokružite broj 5 – "da ili uvek".)

1 2 3 4 5

[64] Ova vežba je preuzeta i adaptirana iz: Uspostavljanje škole u kojoj se poštuju ljudska prava: Vodič za škole širom sveta', 2012. godina, dostupna na adresi http://amnesty.org/en/library/asset/POL32/001/2012/en/7b237c0f-6568-41dd-9fdd-d60817e88f77/pol320012012eng.pdf, kojoj je pristupljeno 25/03/2014 godine.

1. Kosovo je mesto u kojem su mladi ljudi bezbedni i sigurni (Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, članovi 3 i 5).

1 2 3 4 5

2. Nijedna osoba u mojoj školi ili zajednici nije diskriminisana iz bilo kog razloga, na primer zbog njihove religije, načina oblačenja, veroispovesti, prijatelja sa kojima se druže, boje njihove kože, njihove kaste ili klase, ili zbog onoga čime se bave kada nisu u školi (UDLJP, članovi 1, 2 i 16).

1 2 3 4 5

3. Moja škola i zajednica pružaju ravnopravan pristup, resurse i aktivnosti svima (UDLJP, članovi 2 i 7).

1 2 3 4 5

4. Svim ljudima u mojoj školi i zajednici pružene su ravnopravne informacije i ohrabrenje kad su u pitanju akademske i van-nastavne mogućnosti i mogućnosti izgradnje karijere (UDLJP, član 2).

1 2 3 4 5

5. Ja sam slobodan da izražavam svoja uverenja i ideje (kulturna, politička, verska ili druga uverenja) bez straha da ću biti diskriminisan, zadirkivan ili izložen podsmehu (UDLJP, članovi 18 i 19).

1 2 3 4 5

6. U mojoj školi i zajednici su dobrodošli učenici, njihove porodice, učitelji i drugo osoblje sa različitim poreklom i kulturama, naročito osobe različitog etničkog porekla (UDLJP, članovi 2, 6, 13, 14 i 15).

1 2 3 4 5

7. Moja škola i zajednica su demokratske. Svi u mojoj školi (učenici, učitelji, pomoćno osoblje i roditelji) i u mojoj lokalnoj zajednici imaju mogućnost da sudeluju u odlučivanju o stvarima koje utiču na njih, kao što su uredbe i školska pravila (UDLJP, članovi 20, 21 i 23).

1 2 3 4 5

8. Kada se neka osoba ponaša loše, ili ako dođe do incidenta u mojoj školi, svi oni uključeni u to bivaju izloženi ravnopravnom tretmanu i na isti način od strane učitelja i rukovodioca u školi radi otkrivanja šta se dogodilo i odlučivanja o kazni koja treba da bude izrečena (UDLJP, članovi 6, 7, 8, 9 i 10).

1 2 3 4 5

9. Kada neko u mojoj školi učini nešto što negativno utiče na prava druge osobe, njima biva pružena pomoć da nauče kako da promene svoje ponašanje (UDLJP, član 26).

1 2 3 4 5

10. Kada u mojoj školi dođe do sukoba (nesuglasica ili tuča), mi pokušavamo da ih rešimo na nenasilne načine i kroz saradnju (UDLJP, članovi 3, 5 i 28).

1 2 3 4 5

11. Kada su neke osobe optužene da su učinile nešto lose u mojoj školi ili zajednici, te osobe se smatraju nevinim dok se ne dokaže njihova krivica (UDLJP, član 11).

1 2 3 4 5

12. Nijedna osoba u mojoj školi ili zajednici nije tretirana ili kažnjena na način koji je degradirajući ili okrutan, ili koji njega/nju čini manje vrednim ljudskim bićem (UDLJP, članovi 4 i 5).

1 2 3 4 5

13. Ukoliko je u mojoj školi podneta pritužba o uznemiravanju ili diskriminaciji, na snazi su pravila i procedure koje se bave tim pitanjima (UDLJP, članovi 3, 6 i 7).

1 2 3 4 5

14. Pripadnici moje škole ili zajednice mogu izrađivati i deliti novinske biltene i druge publikacije bez straha od cenzurisanja ili kažnjavanja (UDLJP, članovi 19 i 27).

1 2 3 4 5

15. Svako u mojoj školi ohrabruje druge osobe da se upoznaju sa globalnim problemima povezanim sa pravdom, životnom sredinom, siromaštvom i mirom (UDLJP, Preambula i članovi 26 i 29).

1 2 3 4 5

16. U mojoj školi imamo prilike da čujemo, pročitamo i naučimo informacije o životima, stavovima i idejama drugih ljudi; raznovrsni glasovi su zastupljeni u našem nastavnom planu i programu, našim udžbenicima, našoj biblioteci i u našim javnim prostorima (UDLJP, članovi 2, 19 i 27).

1 2 3 4 5

17. Ljudi koji rade u mojoj školi plaćeni su dovoljno dobro da imaju odgovarajući životni standard za sebe i njihove porodice i dobijaju standardni broj slobodnih dana i novčanu naknadu za dane praznika (UDLJP, članovi 4, 22, 24 i 25).

1 2 3 4 5

18. U mojoj školi i zajednici poštuju se lični prostor i imovina svake osobe (UDLJP, članovi 12 i 17).

1 2 3 4 5

19. U mojoj školi ja preuzimam odgovornost da se postaram da druge osobe ne sprovode diskriminaciju i da se ponašaju na načine koji štite bezbednost i dobrobit celokupne školske zajednice (UDLJP, članovi 1 i 29).

1 2 3 4 5

20. U mojoj školi i zajednici, ja sam uveren da niko ne može da oduzme moja prava (UDLJP, član 30).

1 2 3 4 5

Ukupna temperatura ljudskih prava = _____

ANEKS II: AKTIVNOST: POGODI KO JE IZUMEO OVO: *DA LI RODNA PRISTRASNOST UTIČE NA NAŠE RASUĐIVANJE?*

Ime izumitelja	***Proizvod***
1.	Automobilski brisači
2.	Novi metod razvijanja filma
3.	Geobond (građevinski materijal)
4.	Pelena
5.	Obojeni pamuk
6.	Tečni papir (korektor)
7.	Oprema za rad sa životinjama
8.	Zajednički poslovno orijentisani jezik – COBOL kompjuterski jezik
9.	Papirna kesa
10.	Kevlar (koristi se za pancire i u druge svrhe)
11.	Spread Spectrum Communication (Široko-pojasna komunikacija)
12.	Snugli nosiljka za bebe
13.	Unapređena četka za kosu
14.	Scotchgard Sredstvo za uklanjanje fleka
15.	125 patenata koji su doprineli tekstilnoj industriji
16.	Chocolate Chip Cookie (kolačić sa čokoladnim prelivom)
17.	Blyssimbol Štampač: od 60-ih godina osobe sa teškim telesnim nedostacima učile su kako da komuniciraju koristeći sistem simbola pod nazivom Blissmybol.

BIBLIOGRAFIJA

Konvencije

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, usvojena 18. decembra 1989. godine.

Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda dopunjena Protokolima br. 11 i 14, 4. novembra 1950. godine.

Međunarodna povelja o građanskim i političkim pravima, 16. decembar 1966. godine.

Međunarodna povelja o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 16. decembar 1966. godine.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. decembar 1948. godine.

Deklaracije:

Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama, 20. decembar 1993. godine.

Bečka deklaracija i program delovanja, koju je usvojila Svetska konferencije o ljudskim pravima, održane u Beču 25. juna 1993 godine.

Principi iz Džogdžakarte, Primena međunarodnog zakona o ljudskim pravima u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom.

Preporuke:

Preporuka Saveta Evrope 2010. (7) – Povelja o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanje o ljudskim pravima, 11. maj 2010. godine.

Nacionalno zakonodavstvo

Ustav Jugoslavije, 1946 godine

Ustav Republike Kosovo, 2008 godine

Zakon protiv diskriminacije – 2004/3

Zakon o pristupu javnim dokumentima – 03/L-215

Krivični zakonik Kosova – 04/L-082

Zakon o sudovima – 03/L-199

Zakon o nasilju u porodici - 03/L-182

Zakon o porodici – 2004/32

Zakon o rodnoj ravnopravnosti – 2004/2

Zakon o višem obrazovanju – 04/L-037

Zakon o nasleđivanju – 2004/26

Zakon o radu – 03/L-212

Zakon o pred-univerzitetskom obrazovanju– 04/L-032

Zakon o stručnom obrazovanju i obučavanju – 04/L-138

Slučajevi

Gzim i Makfire Kastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskog saveta Kosova, slučaj br. KI 41/12, dostupno na http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjkk_ki_41_12_ang.pdf

Nacionalni dokumenti

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, „Okvirni nastavni plan i program za predškolsko, osnovno, srednje i post-srednje obrazovanje“, 2010. godine.

Državno Tužilaštvo, 'Regulisanje mandata, strukture i delovanja Kancelarije za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama', 24. oktobar 2014 godine

Uputstva

Amnesty International, „Uspostavljanje škole u kojoj se poštuju ljudska prava: vodič za škole širom sveta“, 2012. godine.

Amnesty International, „Priručnik za unapređivanje – vodič za upotrebu metoda unapređivanja namenjenih obrazovanju o ljudskim pravima“, 2011. godine.

Savet Evrope, „Kompas: priručnik za obrazovanje o ljudskim pravima namenjen mladima“, izdanje za 2012. godinu.

Savet Evrope, „Rodovi su važni: priručnik o suočavanju sa nasiljem zasnovanim na rodnoj pripadnosti koja utiče na mlade ljude“, 2007. godine.

Savet Evrope, „Priručnik za facilitatore u neformalnom obrazovanju”, 2009. godine.

Savet Evrope, „Učenje demokratije – zbirka modela za obrazovanje iz oblasti demokratskog građanstva i ljudskih prava“ 2008. godine.

Savet Evrope, „Učestvovanje u demokratiji – planovi lekcija za viši srednjoškolski nivo o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima“, 2010. godine.

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju/Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, „Smernice o obrazovanju o ljudskim pravima za sisteme srednjih škola“, 2012. godine.

Remer & Talbot, „Vodič za edukatore – Vizija 2020., Jednakost je na dohvat ruke“, Univerzitetski koledž za medicinu, Dreksel – Institut za zdravlje i vođstvo žena, 2010. godine.

Izveštaji

Uopšte, „Podignite glas da bi se prekinulo nasilje prema ženama -16 dana aktivizma 2013. godine“, Priština, 2013., dostupno na: http://kreatoda.com/upload/E-Book_English.pdf

Farnsveden U, Ćosaj-Mustafa A, Farnsvort N, „Profil rodova na Kosovu“, 2014. godine.

Kosovski centar za rodne studije, „Prava žena da nasleđuju imovinu na Kosovu“, 2011. godine, dostupno na https://dl.dropboxusercontent.com/_u/55888602/_kgscPublications/Shqip/_Edrejtae Trash%C3%ABgimise.pdf

Kosovski centar za rodne studije, „Kako žene na Kosovu glasaju“, 2005. godine, dostupno na https://dl.dropboxusercontent.com/u/55888602/kgscPublications/Publikimet1/1.%20HowdoWomenVoteinKosova.pdf

Kosovski centar za rodne studije (KGSC), „Prevlađivanje nasilja u odnosima između adolescenata“, 2012. godine, dostupno na http://www.unfpakos.org/wp-content/_uploads/_2012/_12_/Prevalence-of-violence-ang-finale.pdf

Kosovski centar za obrazovanje, „Istraživanje o konceptu državljanstva među školskom decom na Kosovu“, april 2014. godine.

Advokati iz Minesote za ljudska prava, „Rezime Pekinške deklaracije i platforma za delovanje“, januar 1996. godine, dostupno na http://www.theadvocatesforhumanrights. org/uploads / declaration.pdf

NORMA, „Istraživanje i praćenje sprovođenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti“, 2010. godina, dostupno na http://www.norma-ks.org/repository/docs/norma_alb_(10)_(1).pdf

Misija OEBS-a na Kosovu, „Katalog saveta i pomoći namenjen žrtvama nasilja u porodici“, dostupno na http://www.osce.org/kosovo/88708?download=true

Svetska zdravstvena organizacija, Paket nasilja protiv žena, 1997. godine.

Internet članci

Barlović B, Matejčić B, „Uloga žena od Drugog sSvetskog rata do posleratne Jugoslavije. Od boraca protiv fašizma do nepoznatih heroina“, dostupno na http://www.geschichtswerkstatt-europa.org/media/projekte/The%20role%20of%20women.pdf

Burk J, „Žene na domaćem frontu u Prvom svetskom ratu“, dostupno na http://www.bbc. Co . uk/history/british/britain_wwone/women_employment_01.shtml

Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu, „Informativni bilten: slučaj Diane Kastrati: nasilje protiv žena i pravda na Kosovu’, decembar 2013. godine, dostupno na https://ecmikosova.org/the-diana-kastrati-case-violence-against-women-and-kosovar-justice/

Pen International, 1960.: Musine Kokalari, dostupno na http://www.pen-international.org/campaign/past-campaigns/because-writers-speak-their-mind/because-writers-speak-their-minds-50-years-50-cases/1960-musine-kokalari/

The Guardian, „Hronologija prava žena da glasaju – interaktivna", 6. jul 2011. godine, dostupno na http://www.theguardian.com/global-development/interactive/2011/jul/06/un-women-vote-timeline-interactive

Govori

Generalni sekretar Torbjorn Jagland, obraćanje prilikom početka rada nove Komisije za rodnu ravnopravnost Saveta Evrope, 6. jun 2012. godine.

Internet stranice

BBC History; http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/norton_caroline.shtml

Care International; http://www.careinternational.org.uk/what-we-do/war-conflict-and-peacebuilding/conflict-related-sexual-violence/news-kosovo-men-learn-news-ways-to-be-a-man

Klub „Budi muškarac", *Care International*; http://www.yeu-international. org/en/publications/newsmail/small-stories-that-can-change-the-world/be-a-man-club-stop-violence-against-girls-and-women

Nacionalni centar za žrtve zločina, Internet stranica, dostupno na http://www.victimsofcrime.org/help -for-crime-victims/get-help-bulletins-for-crime-victims/ what-is-a-victim-advocate-

Nobelova nagrada; http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/facts/ i http://www.nobelprize.org/nobel prizes/lists/women.html

Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo; http://www.unfpa.org/rights/principles.htm

ECMI Kosovo
Str. Nëna Terezë Nr. 41, Apt. 29
10000 Prishtinë/ Priština , Kosovo
Tel. +381 (0) 38 224 473

Str. Cika Jovina Nr. 3, 1st Fl
38220 Mitrovica/Mitrovica North , Kosovo
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Email: info@ecmikosova.org
Web: ecmikosova.org

